

'hak-al'

OKTOBER
2001
27e JAARGANG

natuur-en vogelwacht
CULEMBORG

Contactadres:

Natuur- en Vogelwacht Culemborg.
Middelcoopstraat 1A, 4102 CE Culemborg

Bestuurssamenstelling:

Kars Veling, Akkerwinde 9,
4102 JJ Culemborg; tel.: 0345 531689.
Paul van Veen, Duizendblad 30,
4102 KP Culemborg; tel.: 0345 521953.
Frans Waroux, Moerbeiboom 45,
4101 WC Culemborg; tel.: 0345 515393.
Breun Jansen, Eikeboom 31,
4101 VA Culemborg; tel.: 0345 514885.
Leo v.d. Kooij, Vliegerweg 3,
4101 JK Culemborg; tel.: 0345 515450.
Gerrie Monfils-Evers, 31-de Limiet 5,
4131 NR Vianen; tel.: 0347 377638.
Yme Jan Bosma, Wilgeboom 51,
4101 WK Culemborg; tel.: 0345 513008.

Clubhuis:

"De Ketelvink", voormalig "Ketelhuis" op Terweijde,
Middelcoopstraat 1A Culemborg.

Bibliotheek:

Gerrie Monfils (tel.:0347 377638)
Boeken / verslagen in "De Ketelvink".
Geopend: vrijdag van 19.00 uur tot 19.30 uur,
uitgezonderd de maanden juli en augustus.

Lidmaatschap:

Nieuwe leden opgeven bij de penningmeester, evenals
adreswijzigingen.

Penningmeester:

Frans Waroux, Moerbeiboom 45,
4101 WC Culemborg, tel.: 0345 515393.
Gironr.: 83.31.858 t.n.v. Natuur- en Vogelwacht
Culemborg.

Contributie:

Betaling per toegezonden acceptgirokaart.
Jeugdlidmaatschap f 15,00 per jaar; volwassene,
gezins-, postlidmaatschap f 30,00 per jaar.

Redactieteam en -adressen:

Breun Jansen, Eikeboom 31,
4101 VA Culemborg; tel.: 0345 514885.
E-mail: breun.jansen@hetnet.nl
Harry v.d. Warenburg, Grondzeilerweg 9,
4105 HJ Culemborg. tel.: 0345 514358.
Ellen Geleedst, Duizendblad 30
4102 KP Culemborg; tel.: 0345 521953.

Bezorgers Hak-al en convo's:

coördinatie bezorging: Loes Plaisier,
Kamperfoelie 33, 4102 JX Culemborg;
wijk 101 JanDirk Buizer, Hoefblad 38,
4102 JR Culemborg;
wijk 102 Joost Rink, Verdijkstraat 14
4102 CL Culemborg;
wijk 103 A Karin van Elst, Boterbloem 10,
4102 KS Culemborg;
wijk 103 B W.H. van Ree, Honingklaver 10,
4102 JT Culemborg;
wijk 104 P. van Es, Kastanjeboom 6,
4101 VT Culemborg;
wijk 105 L. v.d. Kooij, Vliegerweg 3,
4101 JK Culemborg;
wijk 106 A T. en R. Staalman, Zandstraat 19,
4101 EC Culemborg;
wijk 106 B L. van Jaarsveld, De Loentjes 20,
4101 AH Culemborg;
wijk 107, 108, Monique van Beers, Vasalishof 7,
109 4103 WC Culemborg;
wijk 110 Fam. v.d. Veen, J. v. Riebeeckstr. 52,
4105 BC Culemborg;
wijk 110 A J. en B. Vermeulen, Heinsiusstr. 44,
4105 DG Culemborg;
wijk 112, 113 W. Rubers, Joh. Frisoplaats 6A,
4196 AC Tricht;
wijk 114 P. v.d. Feen, Slotstraat 2,
4112 JX Beusichem;

Plantenwerkgroep:

Leo van der Kooij, Vliegerweg 3,
4101 JK Culemborg; tel.: 0345 515450.

Knotwilgenwerkgroep:

Wim Smits, Hoogeinde 8,
4111 LL Zoelmond; tel.: 0345 501671.
Harry v/d Warenburg, Grondzeilerweg 9,
4105 HJ Culemborg; tel.: 0345 514358.

Paddenwerkgroep:

Harry v/d Warenburg, Grondzeilerweg 9,
4105 HJ Culemborg; tel.: 0345 514358.

Zoogdierenwerkgroep:

JanDirk Buizer, Hoefblad 38,
4102 JR Culemborg; tel.: 0345 531715

Vogelwerkgroep:

Jouke Altenburg, Kamperfoelie 33,
4102 JX Culemborg; tel.: 0345 519847.

Insectenwerkgroep:

Annte van Berkel, Akkerwinde 9,
4102 JJ Culemborg; tel.: 0345 531689.

Werkgroep Natuurfotografie:

Henk Vennix, Pastoriestraat 39
5241 TH Rosmalen; tel.: 073 5212903.

Werkgroep Wintervoeding Vogels:

Ruud Post, Linnaeuslaan 61,
4102 LG Culemborg; tel.: 0345 530135.

Inleveren waarnemingen:

Jouke Altenburg, Kamperfoelie 33,
4102 JX Culemborg; email: altpla5@freeler.nl
of de speciale bak in "De Ketelvink"

Begeleiding jeugdgroepen:

Gerrie Monfils-Evers, 31-de Limiet 5,
4131 NR Vianen; tel.: 0347 377638.

Nestkasten-coördinatie:

Ruud Post, Linnaeuslaan 61,
4102 LG Culemborg; tel.: 0345 530135.

Kampen, lezingen, dia-avonden en cursussen:

Leo v.d. Kooij, Vliegerweg 3,
4101 JK Culemborg; tel.: 0345 515450.

"Het Vogeljaar":

Jaarabonnement door overschrijving van f 26,50 op de girorekening van de N.V.W.C., met vermelding van: "Het Vogeljaar".

Verbandtas en -trommel:

Voor alle activiteiten is een verbandtas en -trommel aanwezig in "De Ketelvink". Aanvullingen z.s.m. na gebruik doorgeven aan de beheerder:

Ellen Geleedst, Duizendblad 30
4102 KP Culemborg; tel.: 0345 521953.

*****

CONTACT-ADRESSEN:**Vogelbeschermingsconsulent:**

Stijn Brand, Bachlaan 13,
4102 BP Culemborg; tel.: 0345 516038.

Asielhouders:

't Klaphek, 3401 RZ IJsselstein;
Dhr. R. Weeters; tel.: 030 6063335

DIVERSE NATUURORGANISATIES:

Milieu: alarmnummer luchtverontreiniging:
tel.: 026 4452220.

Veldpolitie:

Den Hartog: tel.: 0343 551558 (Werkhoven)
Vrieling : tel.: 0343 561675 (Cothen)
Meldkamer : tel.: 030 6924824 (Zeist)

Gemeentepolitie Culemborg:

A.J.A. Helmond, Boerenstraat 11,
Culemborg; tel.: 0345 477777.

Vereniging Milieudefensie:

Tweede Weteringplantsoen 9, 1017 ZD A'dam.

Gelderse Milieudefensie:

Jansbuitensingel 14, 6811 AB Arnhem;
tel.: 026 3515069.

Milieuwerkgroep "Noordwest-Betuwe":

Harry v.d. Warenburg, Grondzeilerweg 9,
4105 HJ Culemborg; tel.: 0345 514358.

Werkgroep Milieu Geldermalsen:

Henk ten Berge, Twee Morgen 16, 4196 JT Tricht
tel.: 0345 573974.

Milieuwerkgroep Buren:

Goof den Hartogh, Kloosterlaan 15,
4111 LG Zoelmond; tel.: 0345 502061

Staatsbosbeheer regio Betuwe:

Beheerseenheid De Linge, Veerstraat 16,
4181 AG Waardenburg; tel.: 0418 592411.

Vogelbescherming:

Driebergseweg 16 C, Zeist, tel.: 030 6937700;
vogelinformatiecentrum: 030 6937777;
ledenservice: 030 6937744.

Stichting Het Geldersch Landschap:

Zypendaalseweg 44, 6814 CL Arnhem,
tel.: 026 4420944.

I.V.N. Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie:

Plantage Middenlaan 2C, 1000 HC Amsterdam,
tel.: 020 6228115.

I.V.N. Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie, afd. Tiel en omstreken:

Praam 16, 4002 GE Tiel.

Stichting Natuur en Milieu:

Donkerstraat 17, 3511 KB Utrecht,
tel.: 030 2331328.

Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten:

Noordereinde 60, 1243 JJ 's-Graveland;
tel.: 035 6559911.

Wereld Natuur Fonds Nederland:

Postbus 7, 3700 AA Zeist; tel.: 030 6937333.

Wereld Natuur Fonds Nederland, regio West-Betuwe:

secretariaatsadres:
G.J. van Kessel-Heuff, Binnenstr. 3,
4117 GR Erichem; (Pandawinkel), tel.: 0344 571637

Greenpeace Nederland:

Postbus 11026, 1001 GA Amsterdam.
Damrak 83-II, 1012 LN Amsterdam;
tel: 020 6236545 / 6231843.

VOORWOORD VAN DE REDACTIE

- pag. 4 - *Van de leesplank, 14 mei t/m 9 juli 2001*
- pag. 6 - *Nieuwe soorten bij Culemborg*
- pag. 8 - *De Egel*
- pag. 9 - *Excursie Baarsemwaard op 7 juli 2001*
- pag. 10 - *Dommelvallei, Hemelvaartkamp 2001*
- pag. 19 - *Insecten op "De Plateau", 01-09-2001*
- pag. 21 - *Stuntvliegende merels*
- pag. 22 - *De vogelwaarnemingen van eind februari tot half september 2001*
- pag. 30 - *Libellencursus*
- pag. 31 - *NVWC in vogelvlucht, mededelingen vanuit de vereniging*
- pag. 32 - *Excursie- en Activiteitenprogramma*

Beste lezers,

Het is inmiddels weer herfst. De eerste twee lezingen van het seizoen zijn al weer achter de rug. Het trektellen is in volle gang.

Een paddestoelenexcursie is inmiddels geweest en er ligt er op het moment van dit schrijven nog één in het verschiet.

Maar met deze Hak-al in de hand, kunt u nog even heerlijk nagenieten van het zomerseizoen. De verhalen over vogels, excursies en het zonovergoten kamp komen in dit nummer aan bod.

Verder is de NVWC ook steeds actueler. Al meerdere keren hebben we u gewezen op de internet-side van de NVWC (www.dsc.nl/NVWC/). Elke week wordt deze pagina weer bijgewerkt door JanDirk Buizer. Aan hem kunt u dan ook actuele berichten doorgeven (zoals een kort verslagje van een excursie, e.d.). Minder actuele zaken zijn uiteraard welkom voor het volgende nummer van de Hak-al. Wanneer u vóór 14 november zorgt, dat het op het bekende adres binnen is, zorgen wij weer voor de rest.

Ook mogen de coördinatoren van de diverse werkgroepen vast aan het werk gaan voor het jaarverslag (uiterste inleverdatum is 13 december a.s.).

Veel leesplezier gewenst en veel mooie herfstdagen.

De redactie.

Kleine Stinkzwam *Mutinus caninus*

Onze brievenbus puilt soms uit van de tijdschriften. Dat betekent veel leeswerk voor de samensteller van deze rubriek. Bijna elk tijdschrift bevat wel interessant nieuws en verslagen van belangrijke onderzoeken. Ik lees me er door heen en pluk er uit wat mij voor onze leden interessant voorkomt. Ik hoop dat mijn "voorwerk" er toe bijdraagt dat zoveel mogelijk lezers van Hak-al eens een of ander tijdschrift zelf eens ter hand nemen.

Allereerst de volledige lijst van ontvangen tijdschriften:

- 't Altenatuurtje - Natuurbeschermingsvereniging Altenatuur- jrg 20 nr 2 (mei 2001)
- Boomblad -Alterra (Tijdschrift van toegepast onderzoek in de Groene Ruimte)- jrg 13 nr 2 en 3 (april en juni 2001)
- Blad -IVN Tiel- jrg 13 nr 2 (zomer 2001)
- De Dompchoorn -Natuur- en Vogelwacht De Vijfheerenlanden- jrg 35 nr 1 en 2 (maart en juni 2001)
- European Invertebrate Survey, Nederland – Nieuwsbrief, 32 juni 2001
- Knipselkrant -Faunabescherming- jrg 25 nr 2 (juni 2001)
- De Kruisbek -Vogelwacht Utrecht- jrg 42 nr 2 en 3 (mei en juni 2001)
- De Levende Natuur - jrg 102 nr 3 (mei 2001)
- Natuurbehoud -Natuurmonumenten- jrg 32 nr 2 (mei 2001)
- Natuur en Milieu -Stichting Natuur en Milieu- jrg 25 nr 5, 6, 7/8 (2001)
- Nederlandse Faunistische Mededelingen, nr 14 (2001)
- Nieuwe Wildernis -Stichting Kritisch Bosbeheer- jrg 6 nr 21/22
- NVL Nieuwsbrief -Mededelingenorgaan van de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie- jrg 5 nr 2 (juni 2001)
- Sovon Nieuws - jrg 14 nr 1 (mei 2001)
- Van Nature -Vereniging Natuurmonumenten- jrg 11 nr 4, 5 en 6 (april, mei en juni 2001)
- Vlinders -De Vlinderstichting- jrg 16 nr 2 (mei 2001)
- De VNMW-krant -Vereniging Natuur en Milieu Wijk bij Duurstede- voorjaar 2001
- Vogelnieuws - Vogelbescherming Nederland- jrg 14 nr 2 (april 2001)
- Vogels -Vogelbescherming Nederland- jrg 21 nr 3 en 4 (2001)

In 't Altenatuurtje wordt aandacht besteed aan de steenuil. Arie van Herk schrijft over het inventarisatieproject in het Land van Heusden en Altena. Verderop enkele tips voor behoud van de steenuil (oorspronkelijk uit het Dagblad Trouw).

In Boomblad nr 2 staat een artikel over de grote grazers dat ook voor ons gebied van betekenis is. Er wordt een onlangs verschenen rapport besproken over de risico's die grote grazers voor recreanten kunnen opleveren en hoe daarmee als terreinbeheerder om te gaan. Het rapport is bij Alterra te bestellen.

"Principes in de moderne Flora- en Faunawet dreigen te verwateren" aldus de kop van een artikel dat, oorspronkelijk verschenen in de Gelderlander, is openomen in de Knipselkrant. De auteur Roel May maakt zich zorgen over de ruime mogelijkheden om vrijstellingen en ontheffingen te verlenen. De mogelijkheden tasten het principe van "geen jacht tenzij" aan. Verder in deze krant allerlei perikelen rond de M.K.Z.-crisis.

Weer een gedegen artikel in De Kruisbek nr 2. Frank Ellenbroek schrijft over de verspreiding van de rode lijstsoorten in de Ecologische Hoofdstructuur in Utrecht. Hier volgt een korte samenvatting: In

Utrecht komen 40 rode-lijstsoorten voor. Hiervan zijn er 29 vlakdekkend, d.w.z. in de hele provincie geïnventariseerd. De hele E.H.S. telt in Utrecht 689 kilometerhokken (plm. 68.900 ha). Er zijn 12 hokken met 4 of meer soorten, 21 hokken met 3 soorten, 66 met 2 soorten en 216 met 1 soort. In de Botshol ligt het rijkste kilometerhok met 9 soorten. Wat landschappen betreft scoren laagveenmoerassen en heide het hoogst. Landelijk gezien is Utrecht van grote betekenis voor Woudaapje, Purperreiger, Krooneend, Zwarte stern en Grote karekiet.

In De Levende Natuur wordt aandacht besteed aan Victor Westhoff. Deze eminente botanicus overleed op 84-jarige leeftijd door een aanrijding in zijn woonplaats Groesbeek. Ook wordt o.a. aandacht besteed aan sialgen, stekelvarens en het spectaculaire natuurherstel in het Mokslootgebied op Texel.

“Tegen de zieke koeienziekte” kopte het hoofdartikel van Natuur en Milieu nr 5. Er wordt gepleit voor inenten, biologische landbouw, minder vee- en voedseltransport en een kleinere veestapel. Niet alleen wordt met zinnige argumenten aangetoond dat deze maatregel effectief zullen zijn maar tevens wordt aangegeven hoe deze doelstellingen te bereiken. Een artikel in nr 7 van hetzelfde tijdschrift is als een vervolg hierop te beschouwen. Het gaat om de economische haalbaarheid van duurzame veehouderij. Harry Perrée schrijft hierover in “de prijs van de ommekeer”.

Kleine beestjes, meestal onbekend en zeker niet aaibaar. Toch wordt iedere soortgroep van het enorme aantal ongewervelden wel door één of meer specialisten intensief bestudeerd. In Nederlandse Faunistische Mededelingen wordt regelmatig van dit soort onderzoek verslag gedaan en resultaten kenbaar gemaakt. Zo is het onderhavige nummer 14 grotendeels gewijd aan pissebedden. Hay Wijnhoven doet verslag van een onderzoek naar de bandpissebedden van de Ooijpolder bij Nijmegen. Er werden 17 soorten aangetroffen. Niet alleen de afzonderlijke soorten worden besproken maar ook de zoögeografie en de soortsamenvatting van de verschillende landschappen en biotopen in het gebied.

Nieuwe Wildernis blijft ook bij Nijmegen in de buurt. Het gaat om de uitwerking van een idee voor een grensoverschrijdend groot natuurgebied tussen Nijmegen en Kleef. Het gebied wordt Ketelwoud genoemd. “Het bos ligt er al, nu de samenwerking nog.” wordt er beweerd. Het edelhert dat nu nog uitsluitend in het Duitse deel -het Reichswald-

voorkomt en dan nog opgesloten door wildroosters, zou het hele gebied kunnen intrekken.

Heel goed is te weten dat er onlangs een video is verschenen over Libellen in Nederland –Odonata Neerlandica. In de NVL Nieuwsbrief (jrg 5, nr 2) staat een leuk interview met de makers van deze video Tineke de Groot en Weia Reinbond. Duidelijk wordt wat een monnikenwerk voorafgaat aan de realisatie van zo'n video.

“Help de steenuil verdwijnt!”, zo lezen we in SOVON-Nieuws. Het blijkt dat het in Nederland sinds 1995 met dit leuke uiltje snel bergafwaarts is gegaan. De Stichting Steenuilen Overleg Nederland (STONE) publiceerde een handleiding voor onderzoek en bescherming. De Steenuil is voor ons gebied een belangrijke soort. Bestellen dus die handleiding! Verder lezen we in dit nummer o.a. over watervogels in de zoete Rijkswateren in 1999/2000 (verdubbeling van Krakeend, halvering van Tafeleend!), de kolonievogels in 2000 (Purperreiger en Lepelaar in de plus, Kokmeeuw duidelijk in de min en Zwarte stern wil nog steeds niet erg “vloten”). Verder gaat het over hopen, zilverreigers (grote vooruitgang) en huis- en oeverzwaluwen.

Uit de 3 nummers van Van Nature selecteerde ik wat faunanieuws:

- Populatie Zadelsprinkhaan in het Nationaal Park Veluwezoom is groter dan gedacht. Het blijkt de grootste populatie van N.W. Europa te zijn.
- De voedselsituatie op de Veluwe is van dien aard dat het gebied niet geschikt is voor de Wisent. De natuur- en bosgebieden in Flevoland zijn dat wel.
- Afgelopen jaar zijn in Nederland meerdere waarnemingen gedaan van zeldzame vleermuizen waarvan men dacht dat ze uit ons land waren verdwenen. Het betreft de Vale vleermuis, de Brandt's vleermuis en de Bechstein's vleermuis.
- Bij een inventarisatie van de Sprengenberg – onderdeel van het Nationale Park De Sallandse Heuvelrug- werden 3 soorten hagedissen, 2 soorten salamanders, 3 soorten kikkers en de gewone pad waargenomen. De aanwezigheid van slangen werd niet vastgesteld. Verheugend waren de vrij hoge aantallen Zandhagedis.
- In het noordelijke gedeelte van de Vechtstreek werden veel heikkikkers aangetroffen.

Het blijft de moeite waard om enthousiast aan natuurherstel te blijven werken. In Vlinders staat weer een mooi voorbeeld van een verloederd natuurgebied dat dank zijn een grondige schoonmaak en natuurvriendelijke herinrichting voor vele soorten libellen en vlinders aantrekkelijk is geworden. Het

betreft het Proostmeer in de provincie Groningen (zie de metamorfose van het Proostmeer door Nico Eerens).

Vogelnieuws slaat alarm over de Grutto. Het is weer de zoveelste soort die het in de steeds intensiever gebruikte landbouwgebieden steeds minder kan uithouden.

De Slechtvalk veroverd de Randstad. Deze soort heeft een voorliefde voor hoge gebouwen. Met behulp van nestkasten worden ze er toe verleid op deze gebouwen te gaan broeden. Van de 12 opgehangen kasten zijn er vorig jaar 7 benut door broedende paartjes. Er werden liefst 65 nestjongen geringd. Ook de Kraanvogel doet het steeds beter. Vorig jaar verbleven eind november 230 doortrekkende exemplaren in de Engbertsdijksvenen, een 1.000 ha groot moerasgebied in het N.O. van Overijssel.

Ook in Vogels aandacht voor de Grutto. Op initiatief

van Vogelbescherming worden nu de krachten gebundeld om te redden wat er te redden valt. Gaat het in de agrarische gebieden slecht met de vogels, des te beter gaat het in de grote stad. Steeds meer vogelsoorten ontdekken de stad als geschikte broedplaats. Blauwe reigers, spechten, vlaamse gaaian, eksters, sperwers en ja de halsbandparkieten bevolken in steeds grotere aantallen het stadslandschap (artikel "Vreemde vogels in Mokum", nr 3).

In het volgende nummer van dit tijdschrift worden de noden van de Steenuil besproken (zie ook 't Alternatuurtje en SOVON-Nieuws). De lezer wordt ook meegenomen naar 2 ver weg gelegen onbekende vogelgebieden, namelijk Siberië ("In de ban van onmeetbaar Siberië") en Sumatra ("Sumatra verspeelt een gouden natuur"). Dichtbij gelegen is de Botshol, een laagveengebied met plassen in de provincie Utrecht. De rubriek "Kijktips" vertelt er meer over.

Nieuwe soorten bij Culemborg

De laatste jaren wordt er veel naar libellen en dagvlinders gekeken bij Culemborg. Iedereen kent het boekje 'Vlinderen tussen Lek en Linge' en in het kader van een in de maak zijnde landelijke libellenatlas is onze omgeving afgestruind op libellen. Toch zijn er altijd weer verrassingen.

Overzicht van de uitkijkpost met het oranje zandoogje links onderin; foto: Kars Veling

Vroege glazenmaker

Een van die verrassingen was de vroege glazenmaker die op 30 mei door Annette werd ontdekt in de Zump. Het dier was aan het jagen boven een sloot achter een bosje.

De vroege glazenmaker staat als kwetsbaar op de Rode Lijst. Deze is door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij uitgebracht en hierop staan de soorten die in Nederland achteruit zijn gegaan en maar weinig voorkomen en die beschermd moeten worden. Het is een libel die nog het meest voorkomt in laagveenmoerassen, maar daarbuiten zeer zeldzaam is. De vroege glazenmaker heeft een voorkeur voor uitgebreide verlandingsituaties en het is niet ondenkbaar dat de libel zich voortplant in het verlandende deel van de moerasdriehoek in de Zump. Hier zullen we het komend jaar zeker extra op gaan letten.

Oranje zandoogje

Op 15 juli werd op de uitkijkpost langs het spoor in de Baarsemwaard een vrouwtje oranje zandoogje waargenomen. Ook deze was nog nooit eerder bij Culemborg gezien. In het Zuiden van Nederland, Zeeland, Brabant en Noord-Limburg is dit een algemene vlinder, maar in de Betuwe ontbreekt de soort. De plaats waar ze zat was wel erg vergelijkbaar met de plekken waar je in het Zuiden de oranje zandoogjes tegenkomt. Vrij ruige vegetaties met boerenwormkruid en braam.

Waarschijnlijk is het vrouwtje langs het spoor vanuit Brabant deze kant opgekomen. Hopenlijk heeft ze voor haar vertrek al gepaard, zodat ze op de spoordijk en in de Baarsemwaard eitjes heeft afgezet. In dat geval zullen we komende jaren nog meer kunnen genieten van dit mooie vlindertje.

Het vrouwtje op de uitkijkpost; foto: Kars Veling

De Egel

De egel is in ons land sinds 1973 beschermd. We mogen hem dus niet verontrusten, meenemen, verkopen enz. enz.

Er is een aantal gevaren dat de egel bedreigt. Ik wil er een paar noemen:

1) de composthoop

Vele tuinbezitters hebben een composthoop waar zij hun groenafval uit huis en tuin in deponeren; dat is prima voor de egel, want hij vindt er veel voedsel - muizen, torren, kevers, slakken - in die hij graag eet; bovendien is het een ideale overwinteringsplaats of een plek voor de moederegel om haar jongen in groot te brengen.

Sommige tuinbezitters keren de composthoop af en toe met een riek/hooivork; ook wordt wel eens afval verbrand in de tuin waar zich een egel in kan bevinden. Levensgevaarlijk voor de egel, en haar jongen.

2) vijver en sloot

Egels kunnen goed zwemmen en zullen dus uit het water kunnen komen; maar dan moet er wel iets zijn waar zij tegenop kunnen klimmen; gladde houten paaltjes of kunststof-randen van vijvers vormen een hindernis die zij niet kunnen nemen. Het is raadzaam om ruige beplanting langs de oever te planten of een moerasgedeelte te maken waardoor de egel zich een veilig heenkomen kan zoeken. Bij heel grote wateroppervlaktes kunt u hier en daar een eilandje maken, bv door een container met waterplanten op een aantal plaatsen.

3) vergif

Egels kunnen heel goed tegen vergif dat in de natuur voorkomt; maar zij kunnen absoluut niet tegen de chemische bestrijdingsmiddelen die wij direct of indirect gebruiken in en rond het huis. Zij gaan onherroepelijk dood door het eten van vergiftigde muizen en slakken. Wel is sinds dit voorjaar een veilig middel tegen slakken in de handel. Het heet:

escar-go. Het is te koop bij tuincentra, en is ook veilig voor vogels en huisdieren. Planten die met gif zijn behandeld en buiten afsterven, komen in de voedselketen terecht van de prooidieren van egels.

4) huisdieren

Over het geheel genomen zullen honden en katten niet zo'n grote bedreiging vormen; een jonge kat kan echter een egelnest verstoren omdat die aangetrokken wordt door het geritsel in het nest. Sommige honden zullen een egel doodbijten of ook op het egelnest afkomen en het daardoor verstoren; het is zaak om de hond na zonsondergang naar binnen te halen; dan worden egels actief.

5) garage, tuinhuisje, carport

Zeker 's avonds laat zal een egel een ruimte binnen kunnen gaan die uitnodigend open staat, zeker als daar nestgelegenheid is. - zak turfmolm, of plastic zakken, een baal stro en dergelijke - . Pas dus op dat u daar niet per ongeluk een egel in opsluit. Hij kan best een tijdje zonder voedsel, maar niet zonder drinken!

Als u 's avonds laat nog met de auto weggaat, pas dan op dat er geen egel onder zit!

Tenslotte: waarschijnlijk zal ik in een volgende Hak-al u meer vertellen over deze bijzondere tuinvriend want een vriend is hij omdat hij zoveel voor ons schadelijke dieren opruimt.

Luut van Wijk,
0345 618063

EXCURSIE BAARSEMWAARD OP 7 JULI 2001

Vlakbij de spoorbrug op de Veerkade verzamelden we ons met zo'n 30 mensen voor een excursie door de Baarsemwaard onder leiding van Annette van Berkel. Tijdens de wandeling leek het wel of er steeds meer mensen bij kwamen. Omdat er een hevig onweer dreigde los te barsten spraken we af een beetje in de buurt van de spoorbaan te blijven om te schuilen. Dat was helemaal niet nodig want de bui dreef uiteindelijk over. We beklommen de trap naar het uitzichtpunt op de hoogte van de spoorbaan. Op die plek stond voor de oorlog een seinwachterhuisje. Tijdens de oorlog is er een bom op gegooid en werd het huisje met de grond gelijk gemaakt. Dit even volgens Ank. Eenmaal boven hadden we een prachtig uitzicht over de Baarsemwaard, die de afgelopen jaren sterk is veranderd. Was het voorheen een intensief gebruikte uiterwaard met maïsackers en groene weilanden, inmiddels is het een prachtig natuurgebied. Het agrarisch gebruik van de Baarsemwaard is beëindigd en ten behoeve van de dijkverzwaring is een groot deel van de waard afgegraven. Twee oude rivierstrangen zijn weer opengelegd. Toen de spoorbaan er nog niet was gaf een van die strangen toegang tot de Ronde Haven. Zo

konden de boten van de Lek in de haven komen. Ik had me wel eens afgevraagd hoe er ooit een schip in die Ronde Haven kon komen. Het is nu weer heel duidelijk te zien. In de waard kan de natuur zijn gang gaan. De gemeentelijke koeien van het ras Galloway begrazen het gebied en zorgen zo dat er niet teveel struiken en bomen komen. Dat is belangrijk voor de doorstroming bij hoog water. Tijdens de wandeling keken we naar planten, vogels, libellen en wat maar op je weg komt. Onder het nieuwe beeld zag ik voor het eerst van mijn leven een kempiaan. Langs de spoordijk liepen er nogal wat sabelsprinkhanen rond te springen. Van een sprinkhaan ontbrak een poot. Daarmee kunnen ze heel goed verder leven zei Annet. Heel veel koolwitjes legden piepkleine eitjes op de planten. Met een loepje wel te zien. Ook vonden we nog wat huidjes van libellen, die "uitgeslopen" waren. We liepen uiteindelijk maar op een klein stukje van het terrein, maar wat was daar al veel te zien! Ja, de Baarsemwaard was een excursie zeker waard!

Winy Verdouw

Wandeling in de nieuwe natuur van de Baarsemwaard

Planten

Stalkruid/Kattedoorn
Kruisdistel
Jacobskruiskruid
Cichorei
Boerenwormkruid
Akkerdistel
Speerdistel
Kruldistel/Rivierdistel
Gele lis
Akkerkers
Bitterzoet
Bitterkruid
Moerasandoorn
Kattenkruid
Blaartrekkende boterbloem
Moerasdroogbloem
Blauw glidkruid
Echt bitterkruid
Watermunt
Kamille sp.
Vijfvingerkruid
Grote weegbree
Riet

Gele plomp

Grote egelskop
Dauwbraam
Haagwind
Akkerwinde
Bijvoet
Pastinaak

Sprinkhanen

Kustsprinkhaan
Rietsprinkhaan
Bramensprinkhaan
Grote groene sabelsprinkhaan

Vlinders

Klein koolwitje
Klein geaderd witje
Koevinkje

Micro

geel microotje (Agapeta hamana)

Libellen

Grote keizerlibel
Watersnuffel
Variabele juffer
Lantaarntje
Gewone oeverlibel

Vogels

Grasmus
Gierzwaluw
Huiszwaluw
Meerkoet (met jongen)
Waterhoen
Wilde eend (met jongen)
Fuut (met jongen)
Kievit
Kempiaan (mannetje)
Visdief
Torenavalk
Bosrietzanger

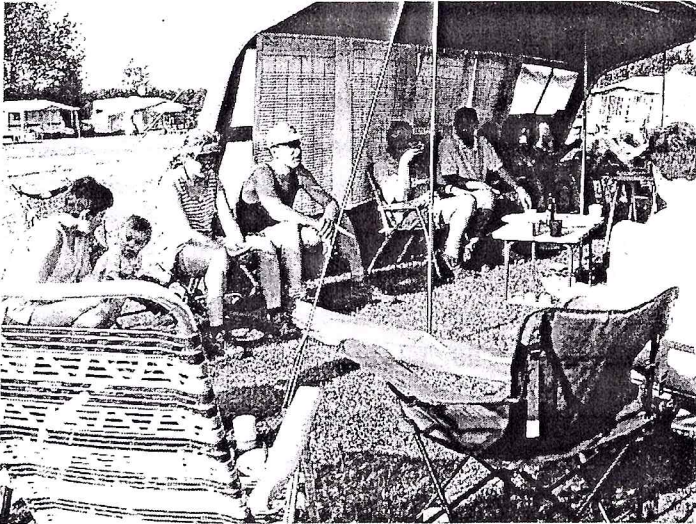
Zoogdieren

Muskusrat holen

Dommelvallei hemelvaartkamp 2001

Dit jaar een zon overgoten hemelvaartkamp, waar vloeistoffen zoals frisdranken en bieren de dorstige kelen deden verzachten. De gastvrijheid van Brabant en haar al haar goede werden snel overgenomen door de kamp-gangers.

Ten zuiden van Valkenwaard in het plaatsje Borkel en Schaft vond dit jaar het kamp plaats, gelegen in de Dommelvallei op een camping van gelijke naam.

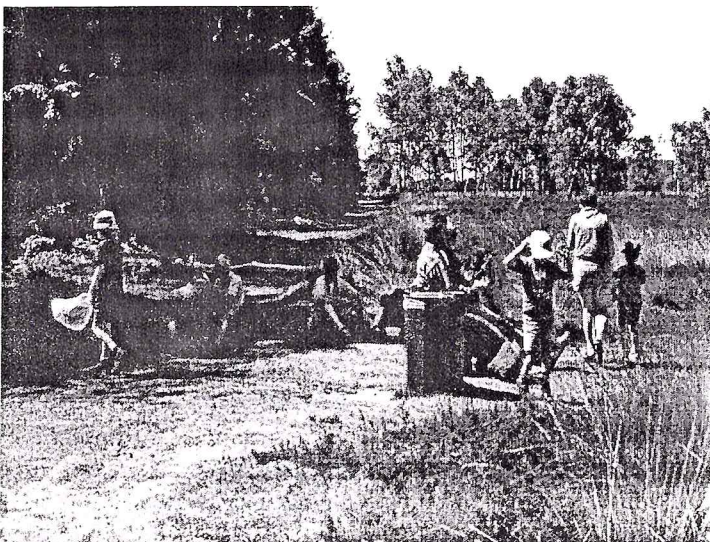
In de achter ons liggende eeuwen is de vaderlandse bodem met de schop en kruitwagen ontgonnen en in cultuur gebracht. Zo ontstonden hier de landbouwgronden van het klooster De Achelse Kluis. Door noeste arbeid van de paters werd het zo schrale Brabantse land omgeploegd tot akkers. Het gebied wordt omringd door het vochtige beekdal van de Dommel en schrale droge heidevelden. De beplante bebossing in dit gebied zijn vooral bedoeld geweest voor de luciferindustrie. Hierdoor komen veel verschillende leefgebieden voor wat een mooie uitgangspunt vormde voor een rijk Hemelvaartkamp.

Het kamp

Ieder jaar wordt het kamp verbeterd op praktisch en huishoudelijke aandachtspunten. Ondank de nauwkeurige voorbereidingen toch nog een kleine onvolkomenheid. Halverwege het kamp was een der gasflessen leeg. En dat precies voor het avond eten. Gelukkigerwijs was op de camping gas verkrijgbaar zodat dit probleempje snel op te lossen was. Ten aanzien van het noteren van de waarnemingen was dit jaar uitgebreid met daglijsten, die des-avonds door Leo op een verzamellijst in de gemeenschappelijke tent werden overgenomen. Hierdoor is het dit mogelijk geworden om de waarnemingen zowel per dag als per gebied weer te geven. Op uitgebreide soortenlijsten worden de gebieden per nummer weergegeven..

Excursies

Iedere dag wel één dag excursie en 4 halve dag naar verschillende gebieden. Aan de jongeren onder ons werd aandacht besteed door middel van speciale kindereexcursies. Annette en Annemarie hadden hier zich veelvuldig over de jongere deelnemers ontfermd. De kinderen kwamen per dag met enthousiaste verhalen terug. Het meest indrukwekkend was misschien wel de uitleg hoe een steekmug nou precies zijn slachtoffers belaagt. Bij deze uitleg liet Annette zich vrijwillig door een mug steken. Iets wat ik persoonlijk juist anders om doe met zo'n

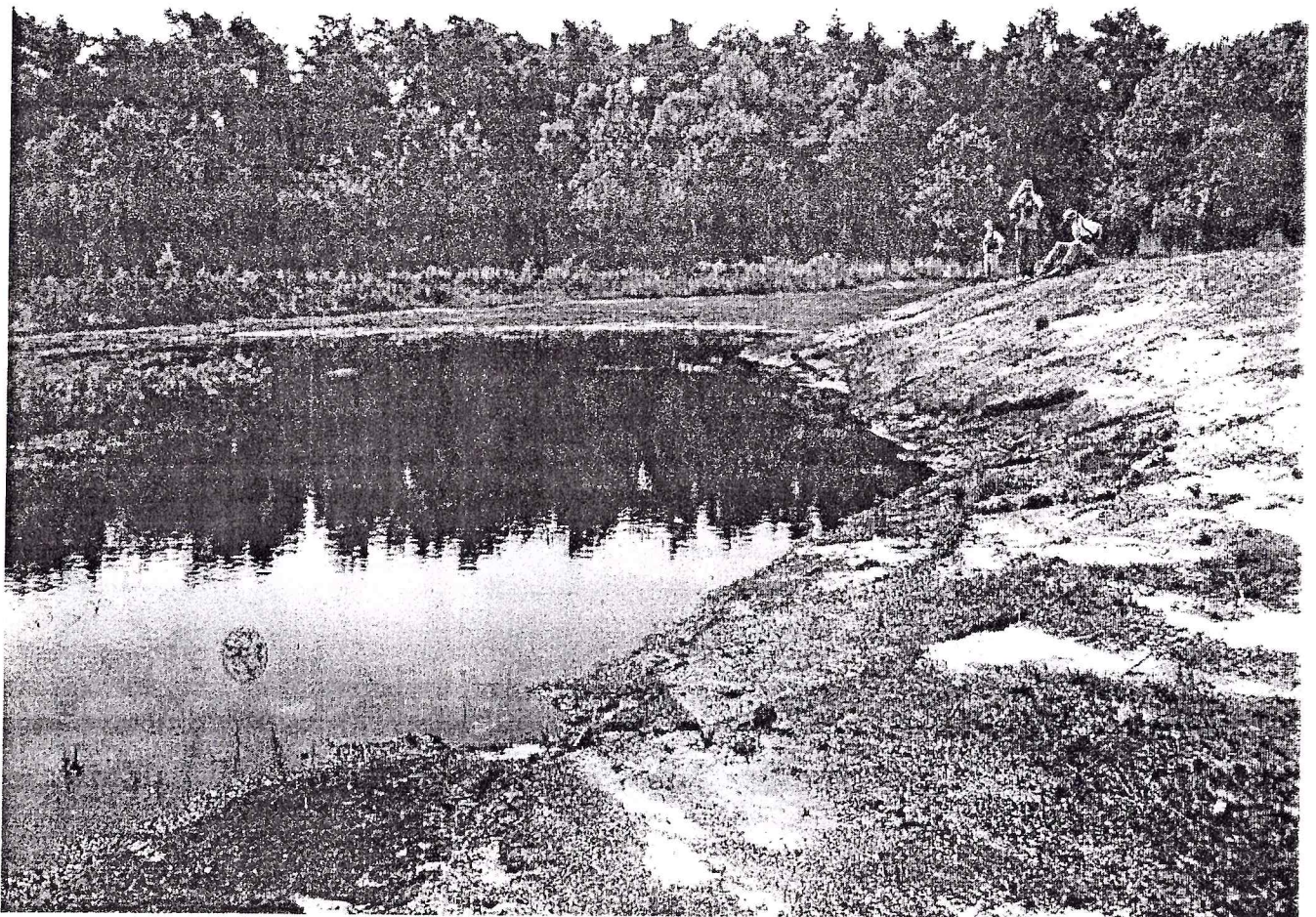
mug. Donderdag de eerste dag was de hele dag een wandelexcursie (6). Met een omtrekkende beweging werd om de camping heen gewandeld. In alle vroegte is de eerste excursie naar de visvijvers bij Valkenswaard (3) vertrokken. Deze excursie stond onderleiding van een echte boswachter. Het gebied de Malpie (5) was zo boeiend dat iedere dag wel op het programma stond. Onderleiding van Gerben werd dit jaar (weer) jacht gemaakt op nachtzwaluwen. Iedere avond is er wel een groep vertrokken naar 't Leenderbos (6). Vrijdag werd de hele dag excursie gevuld met een bezoek aan de Malpie. De overige excursies werden als halve dag excursie ingevuld. Het bezoek aan de grote heide(6) werd cultureel afgesloten door een bezoek te brengen aan de Abdij de Achelse kluis. Voor zij die niet mee konden had Theo nog een kratje bier mee naar het kamp gesmokkeld, zodat ook de andere kampgenoten iets konden proeven van dit Brabants trappist. Zaterdag werd de hele dag rustig en ontspannen de Dommel (12) ontdekt per kano. Nico had als ervaren kano-instructeur zijn handen vol aan de ander "ervaren" kanoërs. De tocht liep van Hageven tot aan de Venbergse molen. Een goed bevaarbaar traject met stroomversnellingen en overhangende takken. Ook werd, al varende de Malpie doorstoken. Helaas kon een bezoek aan het Hageven-plateaux als gevolg van de MKZ-crisis geen doorgang vinden.

Waarnemingen

Tijdens het Hemelvaartkamp zijn er behoorlijk veel waarnemingen genoteerd. De uitgebreide soortenlijst moet een ieder voor zich maar even op zijn gemak doornemen. Zoals eerder geschreven is dit deel van Nederland voor een klein gebied behoorlijk gevarieerd te noemen. De vele libellen en vogels (97 waarnemingen) en de gevarieerde floralijst onderstrepen dat nog eens.

Wederom weer een geslaagd Hemelvaartkamp.

Ruud Post

NVWC- kamp: een persoonlijke impressie (1)

Ook dit kamp was weer heel erg leuk en een goed kamp begint natuurlijk met een goede discussie. De eerste vraag kwam aan bod. Waar moest de familie Post hun tent neer zetten? Gelukkig was dit "probleem" al snel uit de wereld geholpen.

En zonder praten kom je nergens en zo kwam het ook voor dat mijn vader Ruud voor de rest van het kamp niet meer tegen Jaap zou praten. Mijn vader houdt vaak zijn woord maar gelukkig nu niet.

Tegen de tijd dat de tent was opgezet was het al etenstijd en het welkomstwoord werd gegeven door Kars. Zo kwamen ook de excursies aan bod. De donderdag dagexcursie zou worden begeleid door Ruud. Deze ging naar 't Leenderbos. Na een paar keer verkeerd te hebben gelopen op de terugweg (waar ik niet verder op in ga) kwamen wij toch aan in het NVWC- kamp. En wij hadden toch de langste lijst van allemaal die dag. Ook het avond eten was er. Ook brak de vrijdag (gelukkig) aan. Deze dag vol met excursies was heel leuk om eens een greep uit een excursie te doen was de excursie naar de Malpie met de corveploeg. Met Marjan, Gerben, Tiny, Ruud en Tessa. Het ging vooral om de libellen. Omdat ik een wit T- shirt aan had kwam er een witneuslibel op mijn schouder zitten. Je kon hem toen goed bekijken. Deze excursie was niet erg lang omdat er mensen moesten eten. En de corveploeg moet daar immers voor zorgen. Er was zoveel bij het avondeten dat weet ik echt niet meer uit mijn hoofd hoor! Maar een van die dingen was yoghurt met walnoten er door heen gemixt. En zaterdag niet te vergeten het kanovaren. Met Tessa in de kano. Eerst een beetje bang maar het ging steeds beter. En steeds ruimbaan maken voor het woest water scheppende kajakken (om ze later weer in te halen). En zondag waren er eigenlijk geen excursies opdat het meer "zondagopruimdag" was. Maar zelfs dat was gezellig. En tijdens het weg rijden snel zwaaien om daarna op weg te gaan naar huis.

Dit was mijn kijk en versie op het NVWC- kamp 23-05-2001 / 27-05-2001. Ik vond het een mooi kamp, u ook? Tot de volgende!

Vincent Post.

Mobiele merel

Na een enerverende fietstocht -112 kilometer- en een overvloedige en welverdiende Chinese maaltijd in Valkenswaard arriveerden we met zware benen (eigen schuld, na dat witbiertje wogen de laatste loodjes wel heel zwaar) op de camping in Borkel en Schaft. Hier werden we, behalve door de mede hemelvaartskampgangers, begroet door het geblijf van een mobiele telefoon. Zou een van ons...? Mijne had ik toch uitstaan, om in geval van nood te kunnen ontkennen dat ik 'm überhaupt meegenomen heb. Wij mensen zijn echter niet de enigen die met onze tijd meegaan. Ook de merels doen mee met de nieuwste trends op mobieltjesgebied. In Vogels had hier net een stukje over gestaan. Hij had vast een hoop succes bij de mereldames met z'n Nokia. Dit weekeinde heeft hij zich regelmatig laten horen bij de ingang van de camping.

Ook een heel apart geluid, hoewel iets minder modern, maakten de nachtzwaluwen. Die wilden wij gaan horen op de Grote Heide, waar een van de grootste populaties van Nederland zit. 's Avonds om een uur of tien vertrokken we met een man of tien naar de Grote, en tot ons verdriet ook nog erg Stille Heide. Gelukkig werd ons wachten beloond, op een gegeven moment hoorden we tussen het gekwaak van de kikkers het typische droge geratel van eerst een en later een stuk of zes nachtzwaluwen. Een fantastisch en vreemd geluid. Eentje liet zich zelfs van heel dichtbij horen. Een gedeelte van de groep heeft hem zelfs vlakbij kunnen zien vliegen. Dat gebeurt niet zo vaak, overdag houden nachtzwaluwen zich zeer effectief schuil door zich in de vork van een boom tegen de stam te drukken of doodstil op de grond tussen afgevallen takken en naalden te blijven zitten. Door hun schorsmotief zijn ze dan nagenoeg onzichtbaar.

Onze enthousiaste verhalen noopten de excursieleider tot het ijlings organiseren van een tweede ronde, voor degenen die eerst wel wilden weten waar ze hun uurtjes slaap voor opofferden, en voor degenen die er geen genoeg van konden krijgen. Dus de volgende avond voor de tweede keer naar de Grote Heide, die overigens niet zo stil was als ik hierboven beweerde. Kikkers, alarmerende wulpen

en een ransuilengezin met hongerige takkelingen verzorgden een gevarieerd bouquet aan geluiden. Vermoedelijk waren de wulpen bang dat hun kroost tot ransuilenvoedsel gebombardeerd zou worden. Wij hielden ons intussen muisstil. Deze keer moesten we lang wachten, maar uiteindelijk hoorden we ook deze avond een paar nachtzwaluwen. Helaas gaat het met de Nachtzwaluwen niet zo goed en zijn ze steeds minder te horen in Nederland. In de jaren zeventig waren er nog zo'n 1000 paren, rond 1990 werd het aantal paren geschat op 450 tot 650. De oorzaken van de achteruitgang worden gezocht in de door milieuvervuiling verslechterde voedselsituatie, gebrek aan rust in het broedterrein en verruiging van het broedterrein.

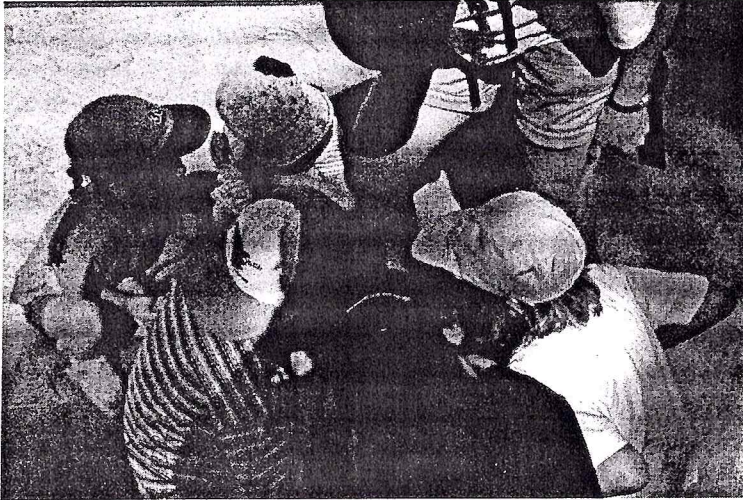
Behalve een late avondexcursie hadden we ook een vroege ochtendexcursie naar de visvijvers bij Valkenswaard. De excursie stond onder leiding van de boswachter die ons een hoop wijzer maakte over de geschiedenis en natuurwaarden van deze visvijvers. Qua vogels was het niet heel bijzonder. Op het water verbleven opvallend veel Tafeleenden en enkele excursiegangers vingden boven de Dommel een glimp op van een ijsvogel. Later in het bos werden een Kuifmees en twee Roodborsttapuiten gezien. Tijdens deze excursie maakten wij ons overigens nog verdienstelijk door het bevrijden van een visgrage blauwe reiger. Deze had zijn oog laten vallen op een aantal goudvissen die in een kleine vijver zwommen, die door een net was afgedekt. De reiger had een gat in het net weten te vinden en wist hierdoor naar binnen te komen. Helaas kon hij, eenmaal binnen het gat niet terug vinden zodat hij opgesloten zat onder het net. Gelukkig konden we hem bevrijden. Reiger en goudvissen waren erg opgelucht.

Aan het einde van het weekend konden we voor wat betreft de vogelwaarnemingen terugkijken op een geslaagd kamp. Er zijn weer veel verschillende soorten gezien, waaronder soorten die we bij Culemborg niet of nauwelijks tegenkomen. Ik heb ervan genoten.

Marjan Schutte

Verslag kindere excursies Hemelvaartkamp

Zon-overgoten, dat was het Hemelvaartkamp dit jaar en daar hebben de kinderen, die in alle leeftijden aanwezig waren, enorm van genoten.

Tijdens de verschillende excursies werd heel veel gezien gehoord en ontdekt. Soms kwamen we bij een wandeling niet verder dan een paar honderd meter, maar dankzij Annette, die alles ziet wat groeit en bloeit en vliegt en kruipt, zagen de kinderen ook steeds weer iets nieuws. Hoogtepunt bij een van de excursies was wel de 'muggendemonstratie' waarbij de muggen zich op Annette haar kuiten mochten uitleven om vervolgens te bekijken hoe dik en vol die mug geworden was!

We zagen veel libellen, ook veel uitsluitende libellen en de lege huidjes, rupsen, loopkevers, vogelveertjes, konijnenholletjes, maar ook koeien en paarden, we zagen door een eekhoorn

afgekloven dennenappels, we hoorden de koekoek en wie al wat later naar bed mocht ging mee op zoek naar de nachtzwaluw (is gevonden!)

Maar als al die natuur je wat te veel werd, was er gelukkig nog die grote speeltuin vlakbij...

Annemarie Boudewijn

De RESTbeestjes

De RESTbeestjes zijn meestal de kleine dieren die geen vlinder of libel zijn. Alle andere geleedpotigen dus. Daar zijn er heel wat van gezien, zij het dat niet iedereen ze altijd even leuk vond. Muggen bijvoorbeeld scoren niet erg hoog in de waardering van kampgangers. En ook mieren krijgen niet de waardering die ze eigenlijk toekomt.

Muggen

's Avonds bezochten redelijk grote aantallen muggen de kampplaats. Langmouwige hemden, lange broeken en sjaals moesten uitkomst brengen en bij een enkeling een smookstok. De tenten werden bijtijds gesloten zodat het steekvolk buiten zou blijven.

Het betrof hier vooral de gewone steekmug.

In het bos in de buurt van vennen en de Dommel zorgt een wat grotere vertegenwoordiger van het muggengeslacht voor wat overlast: de grote steekmug. Eén van de mooiste muggen voorzien van sjeke zebrapoten. Z'n snuit wordt niet door iedereen gewaardeerd. Ondanks dat als hij goed raak steekt (voor een mug betekent dat meteen in een haarvat) maar een tiental seconden nodig heeft om zijn hele achterlijf dik en rood te lurken. Bij sommigen levert dat korte bezoek een gigabult op.

Mieren

Maar een klein beetje lastig waren ze. Maar één keer zaten ze met z'n allen tussen de bierflesjes en de limonade. Na opruimen van geknoeid spul was dat probleem opgelost.

Het helpt om voor je aankomt te kijken of je je tent niet op een mierennest zet. Hoewel dat bij de hele kleine soorten niet altijd van te voren vast te stellen is.

Rode bosmier werd tijdens excursies in bos en hei aangetroffen. Echt hele grote nesten (berg van een meter hoog) waren het niet.

Kevers

Kevers leveren altijd het grootste aantal RESTbeestjes op. Enkele bespreek ik wat nader.

Soldaatjes, de bekende oranje wekschildkevers waarvan de larven geduchte rovers zijn (o.a. op slakken) vlogen rond tijdens de kindere excursie in de Malpie.

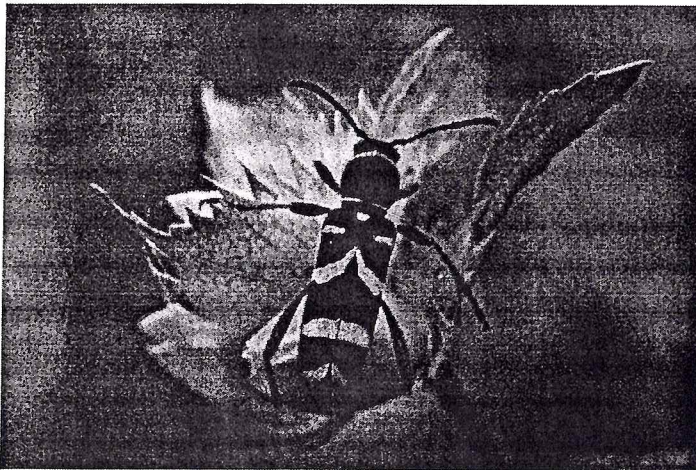
De Distelbok of eigenlijk z'n larven eten inderdaad distel. Ze zitten in de stengel en vreten hem van binnen op.

De Kleine wespenbok heeft het uiterlijk van een wesp maar is echt een kever. Behalve in het Dommeldal komt hij ook bij Culemborg veel voor. De larve consumeert heiningpalen en ander dood loofhout. Als je maar genoeg van dat spul in je tuin laat liggen dan verschijnt hij zelfs daar.

De Driehoornmestkever is een erg leuke vondst. De mannetjes van deze mestkever hebben drie hoorns op hun borststuk. De vrouwtjes graven wel anderhalve meter diepe gangen. Kleine kamertjes die uitkomen op die gang worden gevuld met konijnenkeutels. Hierin worden de eitjes gelegd. De larfjes eten stront tot ze niet meer kunnen (dan is hun portie op). Na verpoppen en overwinteren komen de volwassen beesten het jaar erop weer te voorschijn.

Veldkrekel

Velen hebben het heerlijke geluid van de veldkrekel gehoord op diverse excursies. Ook velen hebben de holletjes gezien waarin zich dan zo'n veldkrekel moet ophouden. Afgaand op het geluid van zo'n zingend kereltje (alleen mannetjes zingen) zijn die niet moeilijk te vinden. Weinigen hebben echter het beest zelf gezien! Jaaike, Yme Jan,

Sietske en ondergetekende hebben ervaren hoe gevoelig het beestje is voor geluid en beweging (trillingen via de grond). Maar na vele minuten stil zitten of staan (waarbij alles zeer gaat doen) is het gelukt! Het zwarte kopje van een manneke verscheen in de ingang van het holletje!

Natuurlijk waren er ook nog veel spinnen met leuke levenswijzen en mierenleeuwen en andere RESTbeesten. Maar die zijn voor een andere keer.

Annette van Berkel

VERSLAG VAN HET HEMELVAARTSKAMP 2001

Omdat de verslagen m.b.t. de waarnemingen door de deskundigen worden gemaakt, zal ik me beperken tot een kort algemeen verslag.

Zoals de laatste jaren gebruikelijk, was de senioren-opbouwploeg al op dinsdag op het terrein aanwezig om de grote tent en de keukentent op te zetten en de boodschappen te doen voor de eerste dagen.

Hoewel de campingeigenaar ons een groter gebied had toegezegd, bleek dat al snel kleiner uit te vallen, maar met enig passen en meten heeft iedereen toch een plaatsje kunnen vinden.

Het schitterende weer tijdens het hele kamp werkte er aan mee, dat er volop gelegenheid was voor mooie en goed voorbereide excursies. Vooral de kanotocht door Nico geregeld bleek een groot succes.

Dit kamp was er weer een om met genoegen op terug te kijken en vooral om al weer uit te kijken naar het kamp van volgend jaar.

Jaap Schots

Niet Dommelen, maar vlinderen!

Het was eindelijk weer eens lekker weer. Na weken kou en MKZ konden we tijdens het kamp heerlijk vlinderen. Dat hebben we dan ook gedaan, wat resulteerde in een flink aantal waarnemingen. Het landschap rondom de camping bestaat uit beekdalen, heiden, bossen en vennen. Die laatste hebben voor vlinders niet zoveel betekenis (in tegenstelling tot de libellen die daar juist bijzonder veel voorkwamen), maar van de andere drie hebben we een goed beeld gekregen.

Beekdalen

Het Dommeldal liep vlakbij de camping en we hebben er dan ook regelmatig gewandeld. De meest gewone soorten waren de koolwitjes. Zowel klein koolwitje als klein geaderd witje kwamen we regelmatig tegen. Nog leuker was het oranjetipje, een echte voorjaarsvlinder die we toch maar af en toe tegenkwamen. Het is een soort van vochtig grasland in de buurt van bos, bomen en struiken en het Dommeldal voldoet aan al die eisen. Die bomen en struiken zijn ook van belang voor de citroenvlinder, waarvan de mannetjes op honderden meters afstand zijn te herkennen. Groot en felgeel van kleur fladderen ze langs een bosrand op zoek naar een partner. Als laatste beekdalvlinder noem ik nog de argusvlinder. Deze oranjebruine vlinder is typisch voor grazige terreinen met hier en daar kale plekken. De zandpaden en onverharde wegen waren uitstekend geschikt. Op zo'n kale plek zitten de mannetjes te wachten op een vrouwtje en hier warmen ze ook op.

Heiden

In de omgeving van het Dommeldal zijn veel heideterreinen aanwezig en we hebben er tijdens ons kamp een flink aantal van bekeken. Vooral de combinatie van heidenatuur (Groote heide) en cultuur (Achelse kluis) bleek erg in de smaak te vallen. In het voorjaar zijn heiden voor vlinders niet altijd even geschikt, omdat er vaak maar weinig bloeiende planten zijn. De struikheide, die meestal dominant is, bloeit pas in de loop van juli en in augustus. Je moet het in het voorjaar dan ook vooral hebben van de wat gestoorde plekken, bijvoorbeeld langs de paden en op wildakkertjes en de randen van heideterreinen. Op deze plaatsen staat vaak wel muizenoor of biggenkruid te bloeien, terwijl ook duizendblad en andere planten gebruikt worden. Het hooibeestje heeft dit nog niet eens zo erg nodig, want die eet als rups zoveel en leeft zo kort dat hij tijdens het vlinderstadium niet hoeft te eten. Kijk, als er wat lekkers staat zal hij er niet langs vliegen, maar ook op nectararme plaatsen hebben we de soort gezien. De kleine vuurvlinder hebben we op de heide van de Malpie gezien. Deze soort heeft als waardplant (waar de rups van leeft) schapenzuring, en dat komt verspreid op de Malpie wel voor. Op het

Soerendonkse Goor troffen we ook de mi-vlinder aan. Dit is een nachtvlinder, maar wel een die gewoon overdag vliegt. Op een vochtig graslandje aan de rand van de heide vlogen er meerdere rond. In datzelfde gebied zagen we een groentje. Deze prachtig felgroene page zat in de overgang van de heide met gagelstruiken naar een wat hogere begroeiing met berk. Dat is ook het typische leefgebied voor deze soort.

Bossen

Overall verspreid lagen bossen en ook in de beekdalen en op de heiden liep je regelmatig stukken door het bos. De meest voorkomende vlinder was dan ook een bosvlinder, namelijk het bont zandoogje. Deze donkerbruine vlinder met lichtgeelbruine vlekjes zit op kleine open plekken in het bos. Vanaf een blad of takje houdt een mannetje zo'n plekje goed in de gaten. Zodra er een ander mannetje het waagt om zijn territorium binnen te dringen wordt deze fel achtervolgt, soms wel tot tientallen meters boven de bomen. De mannetjes verdedigen hun plekje vooral tegen andere mannetjes, maar ook dode dwarrelende blaadjes, andere insecten en een vlinderachtige mens wordt agressief benaderd. Dit alles is natuurlijk bedoeld om een goede plek te hebben om paringsbereide vrouwtjes te ontvangen. Een andere bosvlinder, die eigenlijk vooral in de bosrand voorkomt is het landkaartje. Deze vliegt in twee generaties per jaar, en wij hadden de fraai oranje voorjaarsgeneratie. De soort zat onder andere in het Leenderbos, de Maaij en in de bosranden van de Malpie.

De mooiste vlinders

Ja, de leukste waarnemingen werden gedaan buiten de drie genoemde landschappen, namelijk op de camping zelf en op het terrein van een zinkfabriek, waar een grote gifbelt aanwezig is en die grootschalig zal worden gesaneerd. Om met de camping te beginnen: het is helemaal niet erg om corvee te doen, want als je tijdens het uien pellen regelmatig je ogen droogt en die vervolgens goed gebruikt zie je wellicht een koninginnenpage. Deze grote prachtig geel met zwart gekleurde vlinder is zeker niet algemeen buiten Zuid-Limburg en was

dan ook een van de meest bijzondere vlinderwaarnemingen tijdens het kamp. Die andere plek, het terrein van de fabriek van Budel Zink BV is een bekende plek voor libellen. Er komen een aantal zeldzame soorten voor en dat was de voornaamste reden om er een excursie heen te houden. Op een klein graslandje daar werden een

aantal bonte dikkopjes gezien. Deze soort is bedreigd in Nederland en komt nog maar weinig voor.

Afsluitend kun je zeggen dat we voor vlinders een heel geslaagd kamp hebben gehad met redelijk veel waarnemingen van redelijk veel soorten.

Kars Veling

Plantenverslag; Veel gezien maar veel van het gewone

Tijdens het kamp is er niet veel van echt botaniseren gekomen. De planten die op de lijst zijn terechtgekomen vormen slechts een gedeelte van de ter plaatse aanwezige flora. Van deze flora zijn de meest in het oog springende planten genoteerd. Moeilijke groepen zoals zeggen en grassen komen slechts summier aanbod. Het aantal terreinen dat bezocht werd kent zeker een grote variatie. Toch viel het aantal spectaculaire soorten tegen. Op veel plaatsen was duidelijk te zien hoe vermeting en verdroging een negatieve invloed uitoefenen op de variatie van de planten groei. Zo bleek met namen de flora van de Dommelbeemden tegen te vallen. Deze is niet optimaal ontwikkeld, omdat het water van de Dommel dat regelmatig de laaggelegen beemden in het winter halfjaar overstroomt nog altijd verontreinigd is door meststoffen en bestrijdingsmiddelen die uit de aanliggende intensief bewerkte landbouwgronden afkomstig zijn. Gebieden die betrekkelijk buiten de kwalijke invloed liggen boden dan ook de interessantste planten. Met name moeten het Leenderbos en de Malpie genoemd worden. Daarnaast waren er ook leuke plantjes te vinden in enkele schrale bermen van wegen en sloten. Hiervan noem ik er enkele.

Breedbladerig wespenorchis:

De enige orchideeënsoort die werd aangetroffen.

Koningsvaren:

Deze kwam regelmatig voor in greppels.

Gewoon biggenkruid:

Met zijn paardebloemachtige bloem verleende deze plant veel kleur aan schrale bermen.

Melkeppe:

Deze niet algemene schermbloem troffen wij aan langs sloten in de omgeving van de Stalrechtse.

Oranje havikskruid:

Deze fraaie composiet is waarschijnlijk een ontsnapt exemplaar uit een tuin. Langs een schrale berm nabij de Dommelbeemden stonden meerdere exemplaren.

Klein Zonnedauw:

Een pas geplagd gedeelte van een vochtig stuk hei in de Malpie stond vol met dit fraaie vleesetende plantje.

Vogelpootje:

Deze leuke klaversoort genoemd naar de op vogelpootjes gelijkende vruchten stond volop langs een hoge zanderige berm langs een waterloopje in de buurt van Borkel en Schaft.

Muizenootje:

Deze composiet kwam veel voor in schrale bermen. De naam verwijst naar de kleine behaarde blaadjes die (met enige fantasie) aan muizenootjes doen denken.

Leo van der Kooij

	woensdag 23 mei 2001	donderdag 24 mei 2001	vrijdag 25 mei 2001	zaterdag 26 mei 2001
gebied		gebied	gebied	gebied
1. kampeerterein		1. kampeerterein	1. kampeerterein	1. kampeerterein
2. de Maaij		2. de Maaij	5. Malpie	5. Malpie
		3. visvijver Valkenswaard	6. 't Leenderbos	6. 't Leenderbos
		4. Molenven	Grote heide/Achelse kluis	11. Rondwandeling Dommel
		5. Malpie	8. Soerendonkse Goor	(Malpie)
		6. 't Leenderbos	9. Budel en dorpsplein	12. Dommel (kanovaren)
		7. Dommeldal (achter de camping)	10. Strabrechtse heide	
adderwortel		6		11
akkerdistel		6		
akkerkromhals			10	
blaartrekkende			10	
blaartrekkende boterbloem				
bleeksporig bosviooltje		3		
boerenwormkruid			10	
breedbladerig wespenorchis		3 6	10	
buntgras			10	
dagkoekoeksbloem		6	10	
drijvend fonteinkruid			5 9 10	
duizendblad		6		
echte koekoeksbloem		6 7		11
fluitekruid		6		
gagel			5 10	
gelderse roos				11
gele lis		6 7		11
gestreepte witbol		6	10	
gewoon biggenkruid		6 7	5	11
glad walstro		6		
grasmuur		6		
grote brandnetel		6		
grote waterweegbree			9 10	
grote weegbree		3 6		
harig wilgenroosje		6		
hop			10	11
hopklaver		6		
hulst			10	
kale jonker				11
klein kruiskruid			10	
kleine klaproos		6		
kleine klaver			10	
kleine zonnedauw			5 8	
kluwenhoornbloem			10	
koninginnekruid		6		
koningsvaren	2		9	1 5 11 12
kruiwend zenegroen		6	10	
mannagras			5 10	
mannetjes ereprijs		6		
margriet			10	
mattenbies			9	
melkeppe			10	
moeraswalstro		6		
muizenootje		6		
oranje havikskruid				11
ossentong		6		
paardenbloem		6		
pijpenstrootje			10	
pinksterbloem			5 10	
rankende helmbloem		6	10	
reigersbek			5 10	
riet			5 8	
ruw beemdgras		6		
ruw vergeetmenietje			10	
salomonszegel		6		
schapenzuring		6	10	
scherpe boterbloem		3 6		
schijnspurrie		6	9 10	

smalle weegbree	3	6			
speerdistel		6			
st. janskruid		6			
struikhei			5 6	10	
tamme kastanje			5		
teunisbloem				10	
tormentil				10	
veenpluis		5		9	
veldsalie	2				11
veldzuring				10	
verfbrem				9	
vingerhoedskruid	3	6	5		
vlasbekje		6		10	
vlasleeuwenbekje				10	
voederwikke		6 7		10	
vogelpootje			5		
vuilboom				10	
waterranonkel			5	10	
wilde asperge		6			
wilde asperge				10	
wilgenroosje				10	
witte dovenetel				10	
witte klaver		6			
witte waterlelie		5			
wolfsplot		6			
zachte ooievaarsbek				10	
zandblauwtje			8		
zandraket		6		10	11
zomereik		6			

Insecten op "De Plateaux", 1-9-2001

Ten zuiden van Valkenswaard en Bergeyk, op de grens met België ligt het natuurgebied "De Plateaux en het Hageven". Het is een grensoverschrijdend natuurgebied waarin Natuurmonumenten en haar Belgische zusterorganisatie samenwerken. In dit gebied bevindt zich de enige Nederlandse populatie van de Bandheidelibel. Daarnaast wordt de zeer zeldzame Kempense heidelibel er waargenomen. Alsof dat nog niet genoeg is staat rond deze tijd ook de Herfsttijloos in bloei, die er met duizenden exemplaren voorkomt.

Gelokt door deze soorten en niet in het minst ontmoedigd door het oer-Hollandse wisselvallige weer vertrokken we op zaterdag 1 september met z'n zevenen richting het natuurgebied "de plateaux". Daar aangekomen vonden we de goed verstopte parkeerplaats en konden we op weg naar ons eerste excursiedoel; de vloeivelden "Peltherggen". Aldaar zou de zeldzame Bandheidelibel te vinden moeten zijn, een felrode libel die te herkennen is aan de zwarte banden over de vleugels. Helaas werkte de weergoden niet echt mee; het dreigde te gaan regenen en echt warm was het ook niet. Toch vonden we onze eerste libellensoort, de Houtpantserjuffer, die er in redelijk grote aantallen rondvloog. Aan de andere kant van het pad bevond zich wat ruige vegetatie, waarin nogal wat zweefvliegen en hommels zaten. Hopend een Bandheidelibel "op te pesten"

verspreidde de groep zich over dat terrein. Plotseling zag Richard een Bandheidelibel vliegen, maar het lukte niet om hem te vangen. Voordat de rest van de excursie ter plaatse was, was hij helaas alweer gevlogen. Gelukkig waren er ook minder mobiele soortgroepen, zoals planten, die iedereen op zijn gemak kon bekijken. Zo vonden we er Peterselievlier en een fraaie Munt waarvan niet helemaal duidelijk werd of het nu Witte of Wollige munt was. De in deze tijd fraai bloeiende Herfsttijloos bleek vakkundig afgemaaid door Natuurmonumenten, maar gelukkig waren er een paar exemplaren wat later gaan bloeien en ook stonden er een aantal onder de niet gemaaide populierenbosjes. Omdat de Bandheidelibel zich nog steeds niet liet zien, besloten we verder te gaan.

We kwamen aan de rand van een natuurontwikkelingsterrein, waar een groep Witte en Gele kwikstaarten zat, die zich erg goed lieten bekijken. Bovendien stond er een bankje; al met al een prima plek voor de lunch. Langzaam kwam het zonnetje door en de libellen werden wat actiever. Rond onze lunchplek zaten behoorlijk wat Houtpantserjuffers en Paardebijters. Op een nabijgelegen akker werden nog Papegaaiekruid (een amarant) en Driëbloemige nachtschade gevonden. De laatste is in de duinen vrij algemeen, maar in het midden en zuiden van het land zeldzaam. Na de lunch ontdekten we dat de kaart verouderd was en namen we een aardige omweg over het natuurontwikkelingsterrein. Die omweg bleek een gouden greep, want we zagen een Roodborsttapuit, de Kleine vuurvlinder en de Kempense heidelibel (jawel!). Ook deze heidelibel is in Nederland zeer zeldzaam en komt alleen bij een aantal vennen in het zuidoosten van Brabant voor. Na de omweg kwamen we weer op onze oorspronkelijke route uit. We vonden inderdaad het pad dat we wilden hebben, maar midden op dat pad stond een bordje "niet betreden". Braaf als we zijn namen we een nabijgelegen pad. Daarop hadden we nog geen twintig meter afgelegd, toen er een wat vreemde heidelibel langs vloog. Ze was wat groter dan normaal en had blauwgroenige ogen. Ik herinnerde

me plotseling dat ik een dergelijke vergissing al eens eerder had gemaakt en sloeg het beest in mijn net. Het bleek inderdaad een vrouw Beekoeverlibel, de volgende zeldzame soort van de excursie.

Inmiddels was de zon doorgebroken, en de temperatuur opgelopen tot boven de twintig graden. Bij een nabijgelegen ven hebben we geprobeerd een mannelijk exemplaar van de Kempense heidelibel te vinden, en de boven het ven vliegende Glazenmaker te determineren, maar beide pogingen mislukten. We vervolgden ons pad (dat zonder bordje!) en zagen Klokjesgentiaan in bloei (helaas zonder eitjes van het Gentiaanblauwtje). Aan het einde van het pad stond er ineens midden op dat pad een bordje, met de achterkant naar ons toe! Het bleek tot onze verbazing een bordje "niet betreden" te zijn.

Op de terugweg hebben we nogmaals een poging gewaagd bij de vloeivelden, maar weer geen Bandheidelibel. Mogelijk is de soort wat warmteminnender dan andere libellensoorten. Maar ondanks het gemis van de Bandheidelibel was het toch een mooie en niet te vergeten ook gezellige excursie.

Rob van de Haterd

Waarnemingen Plateaux 1 september 2001

Vlinders

Klein koolwitje
Klein geaderd witje
Kleine vuurvlinder
Atalanta
Gehakelde aurelia
Landkaartje
Heivlinder
Oranje zandoogje
Hooibeestje
Bont zandoogje
Gammauil
Heidespanner

Libellen

Gewone pantserjuffer
Houtpantserjuffer
Lantaartje
Paardenbijter
Gewone oeverlibel
Beekoeverlibel
Zwarte heidelibel
Kempense heidelibel
Steenrode heidelibel

Bruinrode heidelibel

Bandheidelibel

Zweefvliegen

Myathropa florea
(Doodshoofdzweefvlieg)
Helophilus pendulus
(Pendelzweefvlieg)
Helophilus trivittatus
Eristalis tenax (Blinde bij)
Eristalis spec.
Sphaerophoria scripta
Rhingia campestris (Snuitvlieg)

Overige insecten

Grote groene sabelsprinkhaan
Krasser
Veldsprinkhaan sp.
Doortje
Cicadella viridis (Groene cicadel)
Roofvlieg (2 soorten)
Spinnendoder (sluipwesp)

Vogels

Buizerd
Wespendief
Torenvalk
Fazant
Blauwe reiger
Houtduif
Boerenzwaluw
Groene specht
Witte kwikstaart (trekgroep)
Gele kwikstaart (trekgroep)
Winterkoning
Roodborsttapuit
Koolmees

Planten

Driëbloemige nachtschade
Witte munt / Wollige munt
Papegaaiekruid
Klokjesgentiaan
Peterselievlier
Herfsttijloos

Stuntvliegende merels

Merels

Iedereen kent ze: die wat dikke bruine of zwarte tuinbewoners. Want het fijne van de merel is dat je om hem te zien niet op pad hoeft. Je kan je met een lekker drankje in je luie stoel voor het raam installeren en het hele merelleven ligt voor je open. Als je tenminste een beetje vogelvriendelijke tuin hebt. Niet zo'n steenoven dus waar een merel geen pier uit krijgt.

Dieren

Deze tuinschuimer is bepaald niet kieskeurig. Op het menu staan talloze dieren die meestal op of in de bodem zitten. Regenwormen, slakken en spinnen zijn wel bekende prooidieren. Hippen er jonge bruine kikkertjes door je tuin, net uit de vijver, dan eet de merel ze. Wat dacht je van net uitgeslopen libellen (kunnen nog niet vliegen en zijn heerlijk zacht) en kikkervisjes? En vliegende mieren. Ook heel lekker, vooral die dikke koninginnen. Je moet er alleen wat voor dansen want de werksters bijten zo vervelend in je poten.

Bessen

Dat is allemaal tot daar aan toe. Maar wat als ze aan onze aalbessen beginnen. En onze (bos) aardbeien en bramen. Een net zou uitkomst kunnen bieden. Maar dan moet je het wel erg goed dicht maken anders zit er geheid een merel in. Of twee. Het leuke van deze besseneetlust is dat je speciaal besdragers voor hem in de tuin kan zetten. Vuurdoorn, Cotoneaster, Krentenboompje, Vuilboom (ook waardplant van boomblauwtje en citroenvlinder) en Lijsterbes vinden grif aftrek. In de Betuwe zijn in de winter rotte appels en peren een belangrijke voedselbron. En in de tuin op de

voedertafel of eigenlijk het liefst uitgestrooid er onder: kleine stukjes brood en havermout. Een fijne makkelijke vogel die merel!

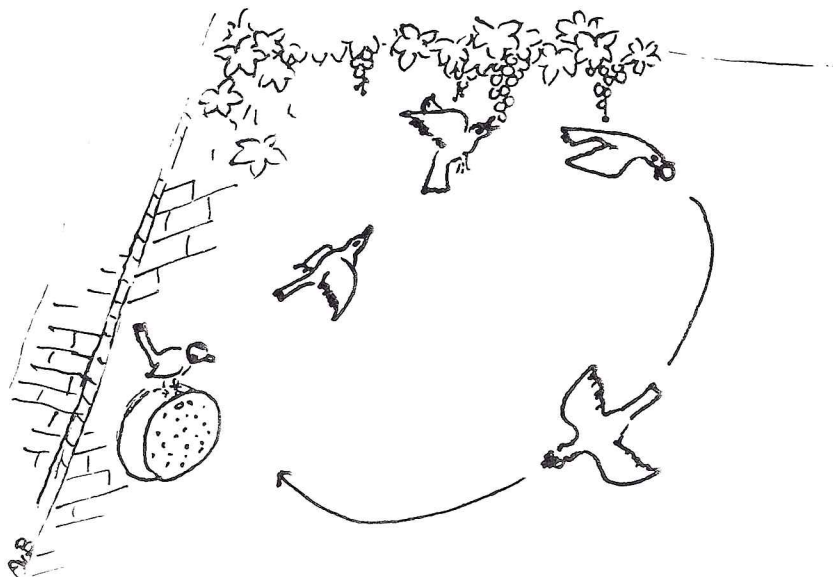
Stunten voor een druif

Maar nu heb ik een mooie druif met heel veel druiven. Die groeit over drie speciaal voor die druif gespannen metaaldraden boven mijn terras. Je weet wel: daar krijg je dat fijne mediterrane gevoel van. Vooral als er onderaan druiventrossen hangen. Ha, dacht ik: "merel, jij krijgt niets want een knappe merel die daar bij kan!"

Ik blijf knappe merels in mijn tuin te hebben....Ze kiezen een plek met goed uitzicht op de druiven: op het bijenblok aan de muur zo halverwege de grond en de druiventrossen. Met een scheve kop worden de druiven bestudeerd. Dan vliegt ie omhoog grijpt een druif en ... vliegt gewoon door. Met een elegante draai landt hij op het bijenblok ...met de druif in zijn bek! Even schrokken: weg druif.

Dit zie ik al twee weken dag in dag uit. Ik heb nu geen druiven meer....maar ben wel diep onder de indruk van de vliegkunsten van de merel.

Annette van Berkel

De vogelwaarnemingen van eind februari tot half september 2001

De vorige aflevering van de Hak-al lukt het me niet om de vaste vogelrubriek samen te stellen. Daarom deze keer een bespreking van meer dan 1000 waarnemingen.....

Daarbij zitten onder andere een opmerkelijk grote en één kleine 'eerste vogelsoort ooit'. Verder tal van andere zeldzaamheden. Vanwege het enorme aantal inzendingen staan de waarnemers alleen bij de uitgebreide bespreking en niet in de samenvattende bespreking opgenomen. Volgende keer weer vermelding van alle waarnemers. Uiteraard ook aandacht voor leuke huis-, tuin en keukenwaarnemingen zoals diverse broedgevallen aan de Pijssesweg 113.

Het zal de aandachtige lezers direct opvallen; vrijwel alle literatuurverwijzingen zijn gehaald uit het tweede deel van de Avifauna van Nederland (Bijlsma 2001). Een prachtig boek vol met toegankelijke gegevens, waardoor de eigen waarnemingen snel in een regionaal of landelijk perspectief kunnen worden geplaatst. Een echte aanrader voor wie verder wil kijken dan een éénmalige waarneming.

Veel leesplezier, met vriendelijke vogelgroet.

Jouke Altenburg
altpla5@freeler.nl

Uitgebreide bespreking van dwaalgasten en andere bijzonderheden

Georde fuut

Op 6 en 9 april werd 1 ex. waargenomen door Wim Kievit, Jan Dirk Kievit, Elly Kievit, Joost Rink, Marjan Schutte en Gerben Mensink. Het dier was in broedkleed. Opvallend was dat het dier zich ook op een ondergelopen weiland 'waagde'. Tot op heden zitten 2 waarnemingen in het archief:

- 10 t/m 24 september 1978, afgraving Beusichemse Broeksteeg.
- 8 januari 2001, Goilberdingenwaard (Annette van Berkel en Kars Veling).

Roerdomp

Op 15 maart werd een Roerdomp in de Steenwaard waargenomen (RN). Het dier werd opgeschrikt door jagers. Misschien hetzelfde exemplaar dat op 23-12-2000 o.a. door Gerben Mensink in hetzelfde gebied werd gezien.

Kleine zilverreiger

Deze prachtige kleine reiger begint bijna een gewone verschijning te worden in de uiterwaarden ten westen van de spoorlijn. Tien waarnemingen van 1 ex. tot en met 4 mei. Acht meldingen vanaf 1 augustus tot heden van maximaal 4 exx. Volgens Bijlsma (2001) komen maximaal enkele 10tallen exx. langs de Grote Rivieren voor. De hoge aantallen in augustus komen overeen met het beeld dat er noordwaardse dispersie vanuit de broedgebieden plaatsvindt.

Purperreiger

Vijf waarnemingen van de Purperreiger, waarvan twee bij de Diefdijk. Arjan Brenkman en Stijn Brand indiceerden daar een mogelijk broedgeval. Jaap en Ank Schots zagen op 11 augustus 1 ex. bij de Hennisdijk.

Zwarte ooievaar

Stijn Brand zag op 10 mei 1 ex. boven de Regulieren cirkelen en hoogte winnen. In het archief zitten 5 waarnemingen: 17 en 18 aug 1985 (einde Lange Dreef), 26 juli 1993 (Regulieren), 30 juli 1997 (Regulieren), 7-8-2000 (Beusichemse Veld).

Volgens Bijlsma verhoudt de omvang van de voor- en najaarstrek zich als 3:4. Voor de N.V.W.C is dat 1:4. De piek van de voorjaarstrek ligt in mei met een uitloop naar de eerste twee decades van juli. De najaarstrek begint in de laatste decade van juli met een piek in augustus. In het voorjaar wordt zelden gepleisterd omdat de vogels haast hebben om naar de broedgebieden te vliegen.

Het aantal waargenomen Zwarte ooievaars in Nederland is de laatste 30 jaar van de vorige eeuw sterk toegenomen. Dit is naast het betere waarnemersnetwerk te danken aan de herkolonisatie van broedgebieden in Duitsland, Denemarken en delen van Midden-Europa. Uit het verspreidingskaartje van Bijlsma valt op te maken dat op de lijn Emmeloord-Utrecht-Culemborg-Breda naar verhouding minder waarnemingen worden gedaan dan langs de kustlijn en de oostzijde van Nederland.

Lepelaar

Wat voor de Kleine zilverreiger geldt, geldt in extremis voor de Lepelaar. Van mei tot op heden zijn 33 waarnemingen gedaan. Het maximum aantal exemplaren was 12. De beste locatie voor hoge aantallen is 'de Kerswerf'.

Dwerggans

Op 2 september werd 1 ex. gezien in de Steenwaard. Gerben Overweg zag op 17 september 1 ex. in de Baarsemwaard, nabij Fort Werk aan het Spoel. De waarneming is om meerdere redenen opmerkelijk. Ten eerste zou het de 'tweede ooit' zijn. Verder is de waarnemingsmaand uitzonderlijk. Landelijk gezien worden de meeste Dwergganzen gezien van november t/m april.

Het digitale Regionieuws nr. 37 bracht uitkomst: het is een adulte hybride Dwerggans x Brandgans. Desondanks een opmerkelijke waarneming.

Roodhalsgans

Op 6 maart zag Bram Rijkse 1 ex. in de Steenwaard. Op 1 januari 1999 was daar ook 1 ex. gezien. Deze ganzensoort overwintert aan de westzijde van de Zwarte zee in Roemenië en Bulgarije. Het broedgebied ligt op een aantal Russische schiereilanden (Tamal, Gydan en Yamal). Het aantal afdwalers naar West-Europa is niet gerelateerd aan strenge winters. Ondanks het toegenomen aantal vogelaars worden er in Nederland in de laatste decennia niet meer Roodhalsganzen gezien (Bijlsma).

Sneeuwgans

Op 2 september zag een regiowaarnemer 1 ex. Sneeuwgans (blauwe fase) in de Steenwaard. De twee NVWC'ers die dezelfde dag ook het terrein af hadden gekeken, hebben bij lezing van het digitale regionieuws vast een beetje beteuterd gekeken.....

In het NVWC-archief zitten twee waarnemingen van 1 ex. uit resp. 1987 en 1989. Landelijk gezien zijn waarnemingen uit augustus en september schaars. Waarnemingen buiten de bekende grote ganzenpleisterplaatsen zoals Deltagebied, Gelderse poort en Saeftinge zijn zeldzaam (Bijlsma).

Grauwe gans

Op diverse plaatsen kwam de Grauwe gans met zekerheid tot broeden. Naturel aan de Beusichemse Broeksteeg en Einde Lange Dreef; met een soepgans in de Steenwaard.

Krooneend

Op 14 april werd 1 vrouwtje Krooneend waargenomen bij 'de Heul' door Jan Dirk Buizer en Louis van Oort. Het is de vijfde waarneming ooit.

Eidereend

Op 15 en 24 mei werd 1 ex. in de Steenwaard waargenomen. Uit het archief zijn drie waarnemingen bekend.

Middelste zaagbek

Op 22 maart zag Gerben Mensink 4 exx. in de Steenwaard. Het is de 8^e waarneming ooit.

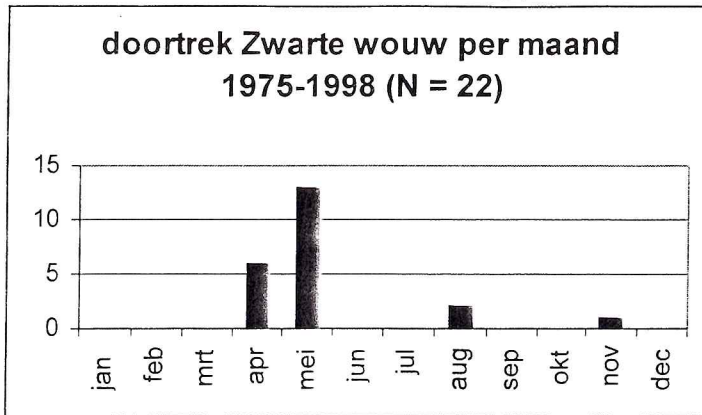
Zwarte wouw

Op 2 mei zag Bram Rijkse 1 ex. in de Steenwaard. Op 9 mei werd 1 ex. trekkend oost waargenomen in de Baarsemwaard door Stijn Brand en Job de Boer. Even later werd hetzelfde dier – mistte een staartpen – boven het Hoefblad waargenomen door Gerben Mensink en Marjan Schutte.

Beide waarnemingen vallen in de hoofddoortrekperiode. Volwassen vogels trekken eerder (mediaan 6 april) dan onvolwassen vogels (mediaan 30 april). Net als bij de Rode wouw is de voorjaarstrek westelijker dan de najaarstrek. De omvang van de trek heeft de verhouding 8 (voorjaar) : 1 (najaar) (Bijlsma).

Zetten we de Culemborgse waarnemingen in een grafiek dan blijkt het beeld aardig in de buurt van de landelijke verhouding te komen: 19 voorjaarswaarnemingen tegen 3 najaarswaarnemingen.

Kalkoengier

Op 7 juli schrok een Culemborger zich waarschijnlijk lens toen hij zijn hond in de Plantage uit wilde laten. Er zat een Kalkoengier aan de grond. De gigantische Amerikaanse exoot is uiteindelijk door de dierenambulance opgehaald.

Grauwe kiekendief

Op 9 mei en 12 mei werd 1 ex. waargenomen door respectievelijk Gerben Mensink/Marjan Schutte en Jouke Altenburg/Loes Plaisier. Beide waarnemingen werden gedaan in de wijk Voorkoop.

Een kleine literatuurstudie (Bijlsma) levert interessante informatie op. Beide mei-waarnemingen liggen in de hoofdvoorjaarstrekperiode. Mannetjes trekken eerder door dan vrouwtjes. Eind augustus/begin september is de piek in de najaarstrek: eerst trekken de mannetjes, dan de vrouwtjes en tenslotte de juvenielen. De verhouding voorjaars- versus najaarstrekwaarnemingen is landelijk 4:1. Hiervoor zijn twee hypothesen: de vogels trekken in het voorjaar westelijker dan in het najaar; welke rol speelt de wind (driften de vogels in het najaar oostelijker door westenwinden)?

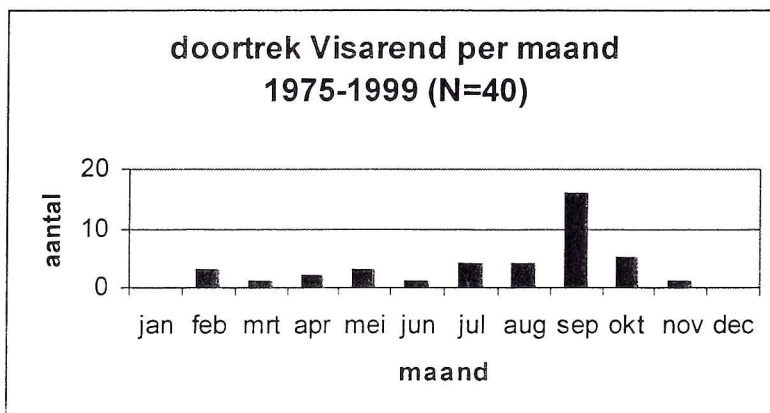
Kijken we naar de waarnemingen uit het NVWC-archief dan kan het volgende worden geconstateerd.

- We hebben 3 voorjaarswaarnemingen en 4 najaarswaarnemingen. De landelijke trekverschuiving is dus niet zichtbaar. Invloed van het najaarstrekten?
- De vroegste voorjaarswaarneming (25 april) is een mannetje; de laatste najaarswaarneming (23-9-1994) is een juveniel exemplaar. Dat beeld klopt.
- 2x werd een mannetje gezien; 4x een vrouwtje, 1x een juveniel.

De kanttekening moet wel worden gemaakt dat het aantal NVWC-waarnemingen eigenlijk te klein is voor 'harde' conclusies.

Visarend

Twee voorjaarswaarnemingen: 22 april en 13 mei (door 2 waarnemers los van elkaar, vlak na elkaar waargenomen). In Nederland trekken vooral de Zweedse vogels door. Omdat de vogels in het voorjaar vrijwel niet pleisteren is het aantal voorjaarswaarnemingen kleiner dan het aantal najaarswaarnemingen. Mediane datum voor volwassen vogels in het najaar is 14 september. Voor onvolwassen vogels is dat 21 september (Bijlsma).

Dwergstern

Op 25 juni scoorden Stijn Brand en Bruce Collé deze nieuwe soort voor het werkgebied in de Baarsemwaard. 'In het binnenland is de Dwergstern, ondanks schaarse waarnemingen langs de Grote Rivieren, een zeldzaamheid' (Bijlsma).

Drieteenstrandloper

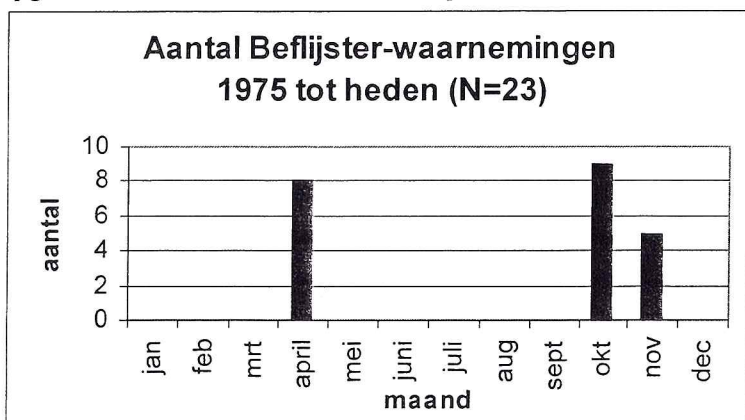
De Drieteenstrandloper werd ook dit jaar waargenomen: drie waarnemingen tussen 4 en 20 mei in de Steenwaard. Tot en met 1999 was deze kleine steltloper nog nooit in het werkgebied aangetroffen. Op 12 mei werden in de Steenwaard 2 exx. waargenomen. Volgens Bijlsma zijn binnenlandse waarnemingen schaars en voornamelijk beperkt tot het Riviereengebied en het IJsselmeergebied. Ze worden voornamelijk gedaan in mei en van augustus tot oktober. Herhaalde waarnemingen op favoriete locaties wijzen op het bestaan van een min of meer regelmatige passage over het binnenland.

Oeverpieper

Gerben Overweg claimt 3 exx. Oeverpieper gezien te hebben op 18 maart in de Baarsemwaard. De waarneming is nog onderwerp van discussie binnen de Commissie Dwaalgasten Culemborgse Avifauna.

Beflijster

Jan Kaper zag op 23 april 1 mannetje bij zijn huis aan de Beneden Molenweg in Beusichem/Zoelmond. De waarneming past perfect in het beeld dat in de loop van de jaren wat betreft de Beflijsterwaarnemingen is opgebouwd: laatste twee weken van april en in oktober / november.

Landelijk worden in het voorjaar veel meer Beflijsters waargenomen dan in het najaar. Tijdens de retourtrek volgen de Noordse en Zweedse vogels namelijk een meer zuidelijke richting (Bijlsma). Daardoor passeren de meeste vogels over het oosten van Nederland. Bekijken we de grafiek dan zien we dat in Culemborg meer najaars- dan voorjaarswaarnemingen zijn gedaan. Dit is waarschijnlijk te danken aan de wekelijkse trektelwaarnemingen, die niet in het voorjaar plaatsvinden.

Raaf

Ofschoon de Raaf dichtbij ons in het Leersumse Veld broedt, wordt deze fraaie zwartrok zelden gezien in het Culemborgse. Op 6 maart zag Bram Rijksen 2 exemplaren in de Steenwaard. De enig andere waarneming is 21-9-1985: 4 exx. Zuid-West op de telpost.

Hoornraaf

Deze exoot werden door Peter van Horssen waargenomen op 8 juli in het Beesdse Veld.

Samenvattend bespreking van de waarnemingen van eind februari tot half september 2001

Duikers tot en met roofvogels

Tussen 17 februari en 24 juni werden 24 waarnemingen van de **Dodaars** gedaan. Broeden werd dit jaar alleen met zekerheid vastgesteld tegenover de Oude Kerswerf. **Geoorde fuut***. **Roerdomp***. **Kleine zilverreiger***. **Purperreiger***. De **Ooievaar** deed een broedpoging op een particulier terreintje langs het spoor ter hoogte van de Regulieren (Peter van Horssen, Gerben Mensink, Annette van Berkel). Deze was niet succesvol. Het nest op het Culemborgse stadhuis wel. Wie weet hoeveel jongen hier uitvlogen? Op 22 augustus zag Chris Harmsen een groep van 11 exx. boven de Kerswerf richting Zuid trekken. **Zwarte ooievaar***. **Lepelaar***.

De laatste (3 exx.) **Rietgans** werden in de Baarsewaard gezien op 18 maart. Op 1 april werden 4 exx. **Toendrarrietgans** op de landtong Redichemse waard gezien. Op 6 maart hadden zich maar liefst ca. 3000 exx. **Kolgans** verzameld in de Steenwaard. Op 11 maart waren er nog 400 exx. Het laatste exemplaar werd gezien op 24 april.

Dwerggans*. **Roodhalsgans***. **Sneeuwgans***. **Grauwe gans***. De **Brandgans** kwam tot broeden in de Goilberdingenwaard. Op 2 september werden 281 exx. in de Steenwaard waargenomen. De **Canadese gans** overzomerde niet alleen maar kwam ook tot broeden: o.a. 4 juvenielen op 26 juni in de uiterwaarden ten oosten van fort Honswijk. Een **Grote canadese gans** werd op 15 mei ten oosten van fort Honswijk waargenomen. De **Indische gans** kwam tot broeden in de uiterwaarden ten oosten van fort Honswijk; 6 waarnemingen. *Al deze waarnemingen van broedende ganzen betreffen nazaten van ontsnapte dieren of exoten (mond. med. Paul van Veen, gebaseerd op publicatie in Limosa).* De **Bergeend** kwam ook dit jaar weer tot broeden: in de Baarsewaard, Goilberdingenwaard, Steenwaard, Beusichemse waard, Zandput Rietveldse weg en aan de Beusichemse Broeksteeg. In totaal werden 25 waarnemingen ingeleverd. Op 1 augustus werd een **Casarca** in de Steenwaard gezien.

De **Smient** is eigenlijk niet weggeweest deze zomermaanden. Enkele exemplaren overzomerden blijkbaar in de Steenwaard; allen mannetjes. Op 6 september werd voor het eerst weer een grote groep van 30 exx. waargenomen in de Steenwaard. Zes voorjaarswaarnemingen van de **Pijlstaart** met een max. van 20 exx. in de Buitenwaard op 5 april. Negen waarnemingen van de **Slobeend** tussen 17 februari en 21 april, soms in opmerkelijk grote aantallen. Op 8 april b.v. 100 exx. in de Steenwaard.

Van mei t/m juli is deze eend 3x gezien, max. 10 exx. Op 6 september waren er weer 30 exx. aanwezig in de Steenwaard.

De laatste voorjaarswaarneming van de **Krakeend** werd gedaan op 12 mei; op 17 februari zijn 27 exx. in de Steenwaard gezien. De eerste **Zomertalingen** werden gezien in de Regulieren op 11 maart. Dat is vroeg. Voor Arnhem e.o. is de gemiddelde aankomstdatum 24 maart (Bijlsma). In totaal zijn 43 waarnemingen gemeld gedurende de hele zomer uit de Culemborgse uiterwaarden. Ofschoon er geen jongen zijn gezien, kan het haast niet anders of de soort is tot broeden gekomen. Tussen 21 april en 6 september vijf waarnemingen van de **Wintertaling**. Opmerkelijk is de waarneming van 77 exx. op 7 juli. **Krooneend***. Op 4 juli werd een vrouwtje **Kuifeend** met 6 pullen waargenomen Einde Weidsteeg. Op 7 juli zaten 80 exx. in de Steenwaard. In mei en juni 2 waarnemingen van 1 ex. resp. 3 exx. **Tafeleend**. **Eidereend***. Van februari t/m 17 maart 7 waarnemingen van de **Brilduiker**, meest in de Baarsewaard (2 exx.). Het **Nonnetje** is t/m 24 maart 11x waargenomen (max. 3 exx.). Maar twee meldingen van de **Grote zaagbek**, met 16 maart als laatste datum. **Middelste zaagbek***.

Zwarte wouw*. **Kalkoengier***. **Grauwe kiekendief***. Tussen 26 maart en eind september 29 waarnemingen van de **Bruine kiekendief**. Er is mogelijk gebroed nabij Fort Everdingen en de afgraving Beusichemse Broeksteeg. Dertien meldingen van de **Sperwer**, waarvan een deel op verzamelkaartjes. Het was goed te merken dat er diverse broedgevallen aan de rand van de bebouwde kom hebben plaatsgevonden. In de zomermaanden jaagden de mannetjes Sperwer dagelijks tussen de huizen in de wijk Voorkoop. Zes meldingen van de **Havik**, waaronder een nestvondst. Op 5 en 13 mei werd 2x 1 ex. **Wespendief** trekkend NO gezien. Op 12 juni en 7 augustus trok 1 ex. Zuid. Chris Harmsen zag zelfs 7 exx. Zuid trekken op 14 augustus. Piek van de najaarstrek ligt in de tweede helft van augustus (Bijlsma).

Twaalf waarnemingen van de **Boomvalk**, waaronder de vaststelling van een geslaagd broedgeval in de Beusichemse waard. De **Slechtvalk** werd 25 maart en 25 april 4x gezien, waaronder trekkend boven het centrum van Culemborg. **Visarend***.

Hoenders t/m uilen

De **Patrijs** werden negen maal gemeld tussen 25 februari en 24 juni op verspreide locaties: de Duinen, Stokviswegje, Steenwaard, Telpost, Beusichemse waard. De **Waterral** kwam mogelijk tot broeden in de Steenwaard en nabij de Oude Kerswerf: drie waarnemingen. In maart nog twee waarnemingen van een **Jufferkraanvogel** in de Baarsemwaard. Tussen 26 februari en 13 april waren grote aantallen **Scholekster** aanwezig in de uiterwaarden: maximaal 380 exx. bij de Heul. Precies 50 meldingen van de **Kluut**. Deze kwam tot broeden in de Beusichemse waard (3 a 4 paar), Baarsemwaard (3 paar) en Steenwaard (1 paar). Van de **Bontbekplevier** kwamen 11 waarnemingen binnen tussen 11 maart en 25 juli, meest uit de Steenwaard en Baarsemwaard. Er zijn geen jongen gezien. De **Kleine plevier** is met zekerheid tot broeden gekomen in de Steenwaard. Uit de Baarsemwaard en Goilberdingenwaard zijn wel het hele broedseizoen waarnemingen bekend, maar er zijn geen waarnemingen van jongen doorgegeven. Tussen 12 maart en 19 juli werden 59 waarnemingen gedaan. Twee meldingen van groepen **Goudplevieren** in februari in resp. 42 exx. in de Steenwaard en 42 exx. in de Regulieren. Verder 1 ex. op 4 mei en 1 ex. op 22 augustus. Tussen 22 maart en 10 mei werden negen waarnemingen van de **Zilverplevier** gedaan, allen in de Steenwaard. De eerste grote groep Kieviten (120 exx.) werd al op 7 juli in de Steenwaard waargenomen. Vanaf begin september zitten er meer dan 500 exx. **Drieteenstrandloper***. Tussen 14 april en 15 mei werd de **Kanoetstrandloper** vijf maal waargenomen. Op 30 juli en 26 augustus werden resp 2 exx. en 1 ex. **Krombekstrandloper** gezien. Dertien waarnemingen van de **Bonte Strandloper**; maximaal 8 exx., allen in de uiterwaarden tot 1 mei. De eerste najaarswaarneming was op 20 augustus: 1 ex. bij de Kerswerf. Drie waarnemingen van 1 ex. **Kleine Strandloper**: 6 mei, 19 juli en 16 september in Steenwaard en Goilberdingenwaard. Tot 1998 zijn slechts drie waarnemingen bekend. In 1999 werd deze 'mus' onder de steltlopers 3x gezien; in 2000 maar liefst 9x. Chris Harmsen had weer 2x patent op 1 exx. **Temmincks strandloper**, beiden in de Beusichemse waard. Veertig waarnemingen van de **Kemphaan** tussen 3 maart en 19 juli met een maximum van 40 exx. op 7 juli. Tot in de tweede week van april hoge aantallen **Wulp** in de Steenwaard. Het maximum lag op 15 maart: 500 exx. Met uitzondering van juni werden elke maand één of meer **Regenwulp** waarnemingen gedaan vanaf 9 april. Op 6 mei waren zelfs 50 exx. te zien in de Steenwaard. Vanaf 24 februari werden echt grote aantallen **Grutto**'s gezien. Op 15 maart zelfs circa 600 exx. in de Steenwaard. Ook uit augustus nog

twee waarnemingen. Van 1 tot 29 april werden ook maximaal 86 exx. **IJslandse grutto** waargenomen in de Steenwaard. De **Tureluur** kwam in elk geval in de Baarsemwaard succesvol tot broeden. Verder nog 12 waarnemingen tussen 17 februari en 20 augustus. Tussen 5 april en 10 mei maar liefst 22 meldingen van de **Zwarte ruiter**, maximaal 3 exx. Zestien waarnemingen van de **Groenpootruiter** tussen 26 april en 11 mei, allen uit de uiterwaarden. Op 4 mei zelfs 6 exx. in de Steenwaard. Vier waarnemingen vanaf 19 juli tot heden. Tussen 29 april en 29 mei werd de **Bosruiter** 13x waargenomen met een maximum aantal van 6 exx. op 9 mei in de Steenwaard. Van 23 april tot en met 22 mei 22 waarnemingen van de **Oeverloper**. Op 19 juli waren de eersten al weer terug. De soort werd op 15 september binnendijks gezien bij recreatieterrein de Meent. Het **Witgatje** werd 18x waargenomen gedurende alle maanden. Gezien de kwalificatie in Bijlsma 'zomergast in zeer klein aantal' (= 101 tot 500 exx. in heel Nederland) een leuke bevestiging van de status 'overzomeraar' in ons werkgebied. Geen zomerwaarnemingen van de **Watersnip**. Vanaf 1 augustus 4 meldingen, met een maximum van 19 exx. op 2 september bij de Plasjes Pont Beusichem. Op 23 februari werd een **Houtsnip** gezien in het Beesde Hoge Veld.

Het was een spetter van een

Dwergmeeuwen voorjaar: Tussen 19 april en 10 mei werd de soort 9x waargenomen in de Steenwaard. Het maximum lag op 4 mei met 18 exx. Volgens Bijlsma is de soort in het binnenland schaars (251 tot 1000 waarnemingen/jaar), met de meeste waarnemingen tijdens de voorjaarsstrek langs de Grote Rivieren. De soort trekt wellicht op grote hoogte door om bij geschikte fourageergebieden kortstondig naar beneden te komen. Op 13 april werd 1 ex. **Stormmeeuw** gemeld uit de Steenwaard. Op 15 mei zaten 2 exx. **Zilvermeeuw** in de Steenwaard. Op 19 juli en 6 september werden 1 ex. resp. 2 exx. in de Steenwaard gezien. Op 24 mei werden 7 exx. **Pontische meeuw** in de Steenwaard gezien. Op 25 maart werd de tweede voorjaarswaarneming ooit gedaan van de **Zwartkopmeeuw** in de Honswijkerwaard. De **Grote mantelmeeuw** werd voor het eerst dit najaar weer gezien op 6 september in de Steenwaard. De **Kleine mantelmeeuw** werd twee maal in april gemeld met aantallen van 42 en 91 exx. Op 6 september was de soort weer met 12 exx. in de Steenwaard aanwezig. **Dwergstern***. Vanaf 24 april t/m 16 augustus 18 waarnemingen van de **Visdief**. Succesvolle broedgevallen werden gemeld uit de Goilberdingenwaard, Steenwaard en Beusichemse waard (Kerswerf). Een broedindicatie is ook voor de Baarsemwaard afgegeven; er zijn geen

waarnemingen van jongen in dit gebied bekend. Twaalf meldingen van de **Zwarte stern** tussen 26 april en 15 mei. Dit klopt met de constatering in Bijlsma dat de doortrekpiek in het binnenland valt in de eerste twee weken van mei. De najaarstrek verloopt meer westwaarts langs de kust. Op 16 augustus werden 57 exx. **Holenduif** gezien bij de Kerswerf. De aankomst van de eerste **Zomertortel** werd dit jaar gemist. Er zijn slechts zes meldingen van o.a. een paartje bij de Oude Kerswerf en de zuidzijde van de Redichemse Waard. De **Koekoek** werd voor het eerst gehoord op 21 april. Nog vijf andere 1^e jaars-waarnemingen werden ingestuurd. Bijlsma geeft als gemiddelde 1^e waarnemingsdatum voor Wageningen e.o. 17-25 april aan. In augustus begint de najaarstrek weer. Op 5 mei en 11 september werd een **Ransuil** bij de Meent gezien. Ook op 12 mei werd 1 ex. bij de Meent gemeld. Op 3 juni werd een nest in de Redichemse waard gevonden. Vier meldingen van de **Bosuil** uit de Plantage (2x), Pikse Boogerd en het Rondeel. Ofschoon de broedvogelstand duidelijk in lijkt te zakken ten opzichte van vorige jaren (mond. med. Theo Boudewijn) toch 12 meldingen van de **Stenuil**. Op 12 september werd een door katten gewond exemplaar aan het Dalkruid binnengebracht bij de Kinderboerderij.

Gierzwaluwen t/m gorzen

Op 19 april werd de eerste **Gierzwaluw** waargenomen. De gemiddelde 1^e jaarwaarneming in Wageningen ligt op ..... 19 april. Nog vier andere 1e jaarwaarnemingen. Ook dit jaar werd een luchtcopulatie waargenomen. Het 'ontkoppelen' ging niet goed en 1 ex. smakte tegen het wegdek van de Oranje Nassaulaan. Na controle van de vleugels werd de vogel weer in de lucht gegooid; hij kan zelf namelijk niet 'opvliegen'. Gelukkig deed ie het in één keer weer goed..... De **IJsvogel** werd 24x maal waargenomen en kwam op verschillende plaatsen rond Culemborg tot broeden. De meeste waarnemingen zijn uit de uiterwaarden. De **Groene specht** werd slechts 12x gemeld; broeden is dit jaar niet formeel vastgesteld. Er zijn wel duidelijke aanwezingen voor het Tichelterrein, omgeving Oude Kerswerf, fort Everdingen en in de wijk Voorkoop. De **Grote bonte specht** kwam met zekerheid tot broeden aan de Prijsseweg 113 en in de hoogstamboomgaard van de Goilberdingenwaard. Vier meldingen van in totaal drie mogelijke broedgevallen van de **Veldleuwerik**: Kerswerf, Baarsemwaard en Buitenwaard. In tegenstelling tot het verleden komt de soort komt in het Rivierengebied slechts in lage dichtheden voor (Bijlsma 2001). De eerste **Oeverzwaluw** werd

gezien op 18 maart. De soort kwam o.a. tot broeden in de zandfundering van de voormalige werkkeet langs de Veerweg in de Steenwaard.

De eerste **Boerenzwaluw** werd gezien op 17 maart. Dat is een vroege waarneming. De gemiddelde aankomstdatum voor Wageningen e.o. is 23 maart. Opmerkelijk was de groep van ca. 100 exx. in de Steenwaard op 13 april. Misschien duidt dit op het gebruik van de Steenwaard als gezamenlijke slaappleats. De **Huiszwaluw** kwam dit jaar in grote getale tot broeden in het Veerweggebied en ook in de Schoolhof West. De 1^e waarneming was op 6 april; net als de Boerenzwaluw vroeger dan het langjarig gemiddelde voor Wageningen e.o.: 9 april (Bijlsma). Opvallend dat het aantal broedparen is toegenomen nu de natuurontwikkeling in de uiterwaarden is gerealiseerd. In het voorjaar zijn diverse malen groepjes Huiszwaluwen kleiverzamend in de Baarsemwaard gezien. Zou de beschikbare hoeveelheid metselklei de beperkende factor zijn voor Huiszwaluwen om in Culemborg tot broeden te komen?

Oeverpieper*. Tussen 16 maart en 18 april werd de **Waterpieper** 8x waargenomen, voornamelijk in de Steenwaard, met een maximum van 14 exx. Op 15 april en 13 mei werden 1 ex. resp. 3 exx.

Boompieper waargenomen aan de Goilberdingendijk resp. Oude Hoevense weg. Op 20 augustus waren 50 exx. **Graspieper** t.p. aanwezig in de Goilberdingenwaard.

De **Witte kwikstaart** kwam tot broeden aan de Prijsseweg 113 in een nestkast. De **Rouwkwikstaart** werd in de HAKAL-special van november 1999 nog apart besproken. Met 17 waarnemingen tussen 9 maart en 27 mei, allen in de uiterwaarden, zal dat in de volgende editie niet meer het geval zijn. Op 30 maart werd een **Grote gele kwikstaart** trekkend NO gezien. Tussen 5 april en 6 september werden 17 waarnemingen van de **Gele kwikstaart** gedaan. Op 20 augustus waren 30 exx. aanwezig in de Goilberdingenwaard. Van 2 tot 8 mei werd 3x de **Noordse gele kwikstaart** waargenomen. Het mannetje van deze ondersoort heeft een donkergrijze kop en géén witte oogstreep. Van de ondersoort **Engelse gele kwikstaart**, mannetje met geheel gele kop, werd 1 ex. 4x waargenomen tussen 25 april en 8 mei. Op 20 april werd de eerste **Nachtegaal** waargenomen nabij fort Honswijk. Twee broedindicerende waarnemingen bij de kruising Paralleweg Oost/West met de Zeedijk. Op 3 juni werd een **Blauwborst** waargenomen in de Regulieren; gezien de tijd van het jaar is dit een mogelijk broedgeval. Heel misschien is de **Gekraagde roodstaart** dit jaar weer tot broeden gekomen in het werkgebied. De waarnemingen van zingende mannetjes op 11 en 13 mei duiden daarop.

Het is mogelijk dat het nog naar het noorden doortrekkende exemplaren zijn geweest. Vervolgwaarnemingen ontbreken helaas. De eerste **Zwarte roodstaart** werd waargenomen op 28 maart. De gemiddelde 1^e aankomstdatum in Wageningen e.o. is 24 maart. Op 29 april en 13 mei werd 1 ex. **Paap** gezien. De **Roodborsttapuit** werd drie maal gezien tussen 28 februari en 22 maart. De maximale voorjaarsstrek valt in maart (Bijlsma). Vijf waarnemingen van de **Tapuit** tussen 5 en 9 mei; er werd zelfs tweemaal een territoriaal mannetje uit de Baarsemwaard gemeld. Vier augustus en septemberwaarnemingen. De waarnemingen vallen in het landelijk meerjarenbeeld van de top van voorjaars- en najaarsstrek (Bijlsma).

Beflijster*. Op 24 februari werd het opmerkelijk aantal van circa 500 exx. **Kramsvogel** gezien in de Steenwaard. Vijf waarnemingen van de **Sprinkhaanzanger**, die vier mogelijk broedgevallen indiceren: 2x langs de Diefdijk en 2x omgeving Regulieren. Een zingende **Rietzanger** werd tijdens de Big Day (24 uren vogelwaarneemwedstrijd) op 3 juni ontdekt. De vogelsoort was al eerder op 26 april waargenomen in de rietput van fort Everdingen. Erg weinig waarnemingen van de **Bosrietzanger**, die gewoonlijk op tal van plaatsen langs de Lekdijk te vinden is: 10 mei en 12 mei. Op 12 en 13 mei werd ook een van de laatst arriverende zomergasten, de **Spotvogel**, aangetroffen o.a. in de groenstrook aan de Parklaan. De eerste **Braamsluiper** werd op 16 april waargenomen aan de Vliegerweg; de gemiddelde 1^e waarneemdatum voor Wageningen e.o. ligt op 12 april (Bijlsma). De hele zomer kon een zingend mannetje worden waargenomen nabij de kruising Eikeboom x Notenboom. De eerste **Grasmus** werd gehoord op 30 april in de Baarsemwaard. Dat is laat; in Wageningen e.o. valt de gemiddelde eerste waarneming op 18 april (Bijlsma). Verder waarnemingen uit de Steenwaard en langs het Oeverloperpad, die op broedgevallen duiden. De eerste **Tuinfluiter** werd waargenomen op 27 april aan de Achterweg. Verder broedindicerende waarnemingen aan de Zwarte kade en de Goilberdingendijk. De **Zwartkop** is elke wintermaand gezien. De eerste voorjaarswaarneming (zang) is gedaan op 1 april. In Wageningen is 26 maart de gemiddelde eerste voorjaarsdatum. De eerste **Fitis** werd op 30 maart waargenomen (Wageningen e.o., gemiddeld 26 maart). De **Tjiftjaf**

was gewoontegetrouw eerder: 11 maart (Wageningen e.o., gemiddeld 9 maart).

Op 10 april werd een **Goudhaantje** gezien aan de Vliegerweg.

De **Grauwe vliegenvanger** werd teruggemeld op 21 april (Wageningen e.o., gemiddeld 28 april). Broedindicerende waarnemingen o.a. aan de Pijssweg 113, Goilberdingenwaard, in de wijk Voorkoop en de Plantage. De **Boomklever** kwam dit jaar met zekerheid tot broeden in de Plantage; er werd minstens 1 juveniel waargenomen. Ze waren eind augustus luid roepend langs de Dreven rondom de Volenkampen te horen. De **Wielewaal** werd op 30 april voor het eerst gehoord. Dat is vroeg: de gemiddelde eerste aankomstdatum voor Wageningen e.o. is 6 mei (Bijlsma-2001). **Raaf***. **Hoornraaf***. Drie waarnemingen van groepen **Roeken**. Op 9 mei en 19 september werden 11 resp. 32 exx. trekkend Zuid gezien boven de wijk Voorkoop. Op 13 mei fourageerden maar liefst 53 exx. in een weiland bij de kruising Zowijkse weg x Stokviswegje. Op 24 maart werd de eerste **Kneu** waargenomen in de Steenwaard. Op 1 april werd een **Geelgors** gezien en gehoord bij de Avezaatse Steeg, even ten noorden van Zoelen. Buiten het officiële werkgebied maar toch een mooie waarneming voor deze omgeving. De eerste **Rietgors** werd op 11 maart gehoord in de Baarsemwaard.

Literatuur:

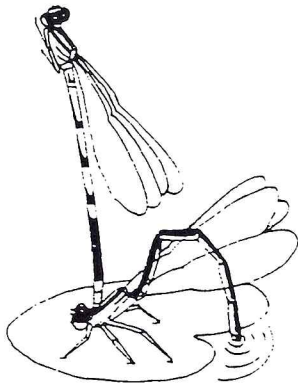
Brenkman A, L van Oort
HAKAL SPECIAL november 1999
waarnemingen Culemborgse vogels 1975-1998
Uitgave: Natuur- en Vogelwacht Culemborg

Bijlsma, R.G. et al. 2001
Avifauna van Nederland deel 2
Uitgave: GMB Uitgeverij / KNNV Uitgeverij

LIBELLENCURSUS

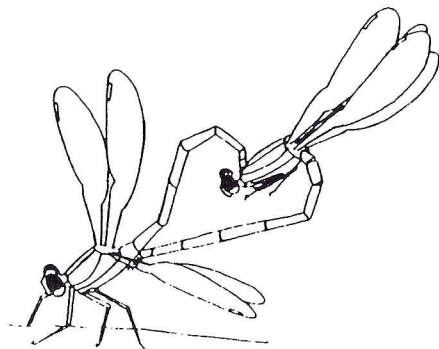
Nee, dit had niets te maken met een bekend damesblad. Met zo'n 19 deelnemers hebben we met veel plezier een cursus over het vliegend insect dat libel heet of soms juffer, gevolgd. Het geheel bestond uit drie avonden binnen en twee excursies, jawel buiten dus.

De eerste avond werd verzorgd door Robert Ketelaar, die libellen /vlinderonderzoeker is bij de Vlinderstichting. Hij vertelde ons over het leven van de libellen. Van eiafzetting, en uitsluipen. Van het bijzondere paringswiel, dat toch wel lijkt op een romantisch hart. Alles met duidelijke dia's. De eerste avond konden we ook de prachtige KNNV Veldgids libellen in ontvangst nemen.

Endofytische eiafzetting in tandem bij juffers

De tweede avond "Dansende blauwe juwelen", ging over de juffers in en om Culemborg Annette van Berkel toonde echt prachtige dia's van juffers en had er leuke verhalen bij en ook wees ze op de kenmerken waaraan je de juiste naam aan de desbetreffende juffer kan hangen. Oppervlakkig gezien zijn ze allemaal een beetje zwart met blauw. Nu weten we wel beter. Na de pauze (lekkere koffie Kars) kregen we een hele serie foto's met juffers voor onze neus en determineren maar! Dat viel niet mee, maar al doende leerden we er veel van. Annette en Kars bleven heel geduldig helpen.

Paringswiel bij juffers

De derde avond, ook door Annette gegeven, werd genoemd "Van vissenvanger tot helikopter". We maakten kennis met de "echte" libellen in de omgeving van Culemborg. De dia's waren prachtig en de libellen natuurlijk ook. Je moet wel over erg veel geduld beschikken om zulke beesten, die altijd weer weg vliegen zo goed in de lens te krijgen! We kregen heel wat informatie te verwerken en na de pauze konden we gaan determineren. Langzamerhand kregen we natuurlijk reuze zin om er op uit te trekken en de libellen in hun natuurlijke omgeving te bekijken.

Dat gebeurde op 16 juni met een excursie naar de Put van Buren.

Om 10 uur verzamelden we bij de Ketelvink en reden we naar de Put van Buren. Het terrein is gedeeltelijk afgegraven ten behoeve van de baksteenindustrie. Een van de kleiputten, die het grootst is wordt als zwemvijver gebruikt. Dat was deze ochtend niet het geval. Je kunt libellen goed bekijken door een verrekijker. Het is dan soms mogelijk ze op naam te brengen. De juffers kan je vangen met een net en ze dan in een petrischaaltje stoppen. Dan kan je ze echt heel rustig bekijken. Het lijkt makkelijk maar daar moet je denk ik lange tijd ervaring in opdoen.

Annette en Kars deden dat op een heel rustige wijze, zonder een juffer te beschadigen. De afspraak is alleen de mannetjes te vangen. Vrouwtjes zijn nogal kwetsbaar en toch heel moeilijk te determineren. Wat dat betreft hebben we nog een lange weg te gaan. Het is erg leuk om al die libellen te ontdekken en te bekijken. Normaal waren we er denk ik langs gelopen.

De libellen, die we in dit prachtige gebied zagen zijn; lantaarntje, azuurwaterjuffer, variabele juffer, watersnuffel platbuik, viervlek, oeverlibel en bloedrode heidelibel.

Winy Verdouw.

NVWC in vogelvlucht; mededelingen vanuit de vereniging

1. leden voor leden – nagenieten van vakanties en kamp

Traditiegetrouw is het lezingenseizoen in september geopend met de “leden-voor-leden-avond”, waarbij vakantie-dia’s van leden aan andere leden getoond kunnen worden. Op vrijdag 7 september zijn er zes series vertoond uit totaal verschillende gebieden.

Kars Veling mocht het spits afbijten, met een impressie van zijn vakantiereis naar Hongarije en Roemenië. Naast familiebezoek en het bekijken van moes- en bloementuinen, was er ook de gelegenheid om de vlinders en ander fraais te bekijken. En zo kregen ook de aanwezigen op deze avond een beeld van deze landen.

Wim Rubers nam ons mee naar Rhodos. Hij bezocht het Griekse eiland met veel Turkse invloeden begin mei. We zagen dan ook prachtige velden met klapprozen en allerlei planten die wij toch vooral als tuinplant kennen. Genieten van schitterende dia’s!

De laatste spreker voor de pauze was Arie Huygen. Hij had een serie samengesteld van dia’s die in de directe omgeving van Culemborg gemaakt waren. Vooral het rivierlandschap kwam in beeld.

Na de pauze kregen we een impressie van het afgelopen hemelvaartskamp naar Brabant aan de hand van de dia’s van Ruud Post. Vooral het kampleven van de corveeploeg werd goed in beeld gebracht. En de prijsvraag van wie die blote voeten waren bleef onopgelost. Waarschijnlijk omdat zij die het wisten zwegen.

Aansluitend liet Juke Altenburg een fraaie serie dia’s zien uit Zuid-België. Deze serie was ook tijdens de hemelvaartsvakantie gemaakt in de omgeving van Virton. Vooral langs waterkanten had hij de nodige libellen, vlinders en planten weten vast te leggen.

Tenslotte nam Paul van Veen ons mee naar Midden-Amerika, met dia’s uit Costa Rica, Nicaragua en Honduras. Diverse indrukwekkende kamerplanten, bomen en vreemde beesten kregen we te zien. Zoals de enige vlinder ter wereld die geluid maakt!

Al met al weer een afwisselende avond. Na afloop konden we onder het genot van een flesje nog meer vakantie- en andere verhalen uitwisselen.

2. oproep bezorging Hak-al

Van Loes Plaisier, die al jaren de bezorging van de Hak-al regelt, komt de oproep voor een bezorger van ons clubblad voor de wijk Terwijde. Het gaat om het gedeelte van de wijk beginnend bij de Ketelvink tot aan de Gandhi- en de Maarten Luther King-flats. Per keer zal de bezorging in deze wijk zo’n half uur tot drie kwartier in beslag nemen. Wie neemt deze taak op zich? Neem dan contact op met Loes (telefoon: 519847).

3. lezing in september: Noorwegen, door Wim Kievit

Op vrijdagavond 28 september heeft een grote groep leden en gasten kunnen genieten van prachtige dia’s van Noorwegen. Wim Kievit deed verslag van de reis die hij en Adrie begin van de zomer hebben gemaakt naar Noord-Noorwegen en de Lofoten. Sneeuw, walvissen en de kleinste plantjes werden fraai in beeld gebracht. De lange dagen daar (inclusief de dag dat de zon niet onder gaat) zijn door Wim goed benut voor het maken van een mooie serie dia’s.

4. oproep doorgeven ganzen en zwanen voor het Sovon

Het Sovon doet al jaren onderzoek naar vogels in Nederland. De vogelwerkgroep geeft dan ook regelmatig gegevens door van bijzondere tellingen. Zo kunnen de gegevens die leden van de NVWC verzamelen in ons werkgebied ook landelijk worden gebruikt.

Een flink aantal maanden van het jaar worden de watervogels geteld die buitendijks (dus tussen de winterdijken aan de Noord- en de Zuidkant van de lek) zitten. Deze gegevens worden ook doorgegeven aan het Sovon. Er is dus een goed beeld van de watervogels waaronder ganzen en zwanen die in onze uiterwaarden zitten. Dat komt goed uit, want het Sovon is bezig met een onderzoek naar deze soorten.

Er zitten echter ook ganzen en zwanen binnendijks, dus op andere plaatsen dan in de uiterwaarden. Deze dieren zijn nog niet uitgebreid in kaart gebracht. Vandaar dan ook de volgende oproep: geef op kaartjes of digitaal alle ganzen en zwanen door die binnendijks zitten, voor het landelijk vogelonderzoek van het Sovon. De waarnemingen kunnen op het bekende adres van Juke Altenburg worden doorgegeven. Hij zorgt dan voor het doorgeven van alle gegevens uit het werkgebied aan het Sovon.

EXCURSIE- EN ACTIVITEITENPROGRAMMA

*** Tenzij anders vermeld, vinden de activiteiten plaats in het clubhuis "De Ketelvink", Middelkoopstraat 1A ***

*** Wijzigingen voorbehouden ***

Datum	Tijd	Aard van de activiteit
maandag 8 oktober 2001	20.00 uur	Algemene maandelijkse vergadering
vrijdag 12 oktober 2001	19.30-20.30 uur	Jeugdavond
donderdag 18 oktober 2001		Terugzenden ingevulde formulieren van coördinatoren naar Gerrie Monfils
zaterdag 20 oktober 2001	ochtend	Paddestoelenexcursie Zoelense Bos o.l.v. Leo van der Kooij
vrijdag 26 oktober 2001	20.00 uur	Lezing "Vogels van de Pantanal" (Brazilië) door prof. Hans Geuze uit Kockengen (zie convo)
donderdag 1 november 2001		Jaaroverzicht: laatste correcties; coördinatoren/Gerrie Monfils
vrijdag 2 november 2001	19.30-20.30 uur	Jeugdavond
maandag 5 november 2001	20.00 uur	Werkgroep natuurfotografie
vrijdag 9 november 2001	19.30-20.30 uur	Jeugdavond
maandag 12 november 2001	20.00 uur	Algemene maandelijkse vergadering
woensdag 14 november 2001		UITERSTE INLEVERDATUM KOPY HAK-AL DECEMBER 2001
vrijdag 16 november 2001	19.30-20.30 uur	Jeugdavond
vrijdag 23 november 2001	20.00 uur	Lezing (zie convo)
zaterdag 24 november 2001	vanaf 09.00 uur	Knotwilgen snoeien (zie convo)
vrijdag 30 november 2001	19.30-20.30 uur	Jeugdavond
zaterdag 1 december 2001	hele dag	Vogelexcursie Oostvaardersplassen o.l.v. Jandirk Buizer (zie convo)
maandag 3 december 2001	20.00 uur	Werkgroep natuurfotografie
vrijdag 7 december 2001	19.30-20.30 uur	Jeugdavond
maandag 10 december 2001	20.00 uur	Algemene maandelijkse vergadering
woensdag 12 december 2001	avond	Determinatie: vakantiefoto/dia vlinderopnaambrengavond o.l.v. Annette van Berkei (zie convo)
donderdag 13 december 2001		INLEVEREN COPY JAARVERSLAG 2001 DOOR COÖRDINATOREN
vrijdag 14 december 2001	19.30-20.30 uur	Jeugdavond
zaterdag 15 december 2001	vanaf 09.00 uur	Knotwilgen snoeien (zie convo)

H135